

TÜRK DİN MÜSİKİSİNDE EZAN

107368

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Tahir ÖZTÜRK
403960001011

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 22 Ocak 2001
Tezin Sunulduğu Tarih: 07 Şubat 2001

Danışman: Doç. Şehvar BEŞİROĞLU
Jüri Üyeleri: Prof. Yalçın TURA
Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERGÜNER

E. Beşiroğlu
Y. Tura
S. Ergüner

OCAK 2001

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

“Türk Din Mûsikîsin’de Ezan” başlığını taşıyan bu çalışma, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmada; öncelikle Türk Din Mûsikîsi ve ezan hakkında genel bir değerlendirme yapılmış, ilişikte CD olarak sunulmuş ezan kayıtlarının ve bestelenmiş ezan örneğinin notaları, uzman ilahiyatçı ve müzik adamlarının ezan hakkındaki görüşleri verildikten sonra bu bilgiler ışığında ezanla ilgili kişisel kanaatlerimiz ortaya konmaya çalışılmıştır.

Müziğe daha geniş bir açıdan bakmamı sağlayan hocam Sayın Prof. Yalçın TURA’ya; çalışmam sırasında ilgisini ve bilgisini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Şehvar BEŞİROĞLU’na; Türk Din Mûsikîsi’nin sıcaklığını her an içimde taşımamda büyük rolü olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERGUNER’e; başta babam ve hocam Sayın Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK olmak üzere, ezan hakkında görüşlerini aldığım üstadlara; ilişikte sunulan CD’yi stüdyo ortamında oluşturmama yardımcı olan değerli dostum Sayın Eser TAŞKIRAN ve Türker OTÇU’ya; metin ve notaların bilgisayarla yazımı sırasında emeği geçen Sayın Ali YAYLA, İlknur BÜLBÜL ve Ayşegül KOSTAK’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ocak 2001

Mustafa Tahir ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	ix
SUMMARY.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRK DİN MÛSİKİSİ	5
2.1. Türk Mûsikîsi Tâbiri	5
2.2. Türk Din Mûsikîsine Genel Bir Bakış.....	6
2.3. Türk Din Mûsikîsi Formları	8
2.3.1. Cami Mûsikîsi Formları	8
2.3.1.1. Tilâvet-Kıraat (Kur'an-ı Kerim Okuma).....	8
2.3.1.2. Ezan.....	9
2.3.1.3. Kâmet	9
2.3.1.4. İç Ezan.....	9
2.3.1.5. Tesbih.....	9
2.3.1.6. Tekbir	9
2.3.1.7. Tevhid.....	10
2.3.1.8. Temcid.....	10
2.3.1.9. Mûnâcât	10

2.3.1.10. Genel Olarak Salât.....	11
2.3.1.11. Tardîyye.....	11
2.3.1.12. Hutbe	11
2.3.1.13. Telbiye.....	12
2.3.1.14. Kaside.....	12
2.3.2. Tekke Mûsikîsi Formları.....	12
2.3.2.1. Zikir.....	12
2.3.2.2. Durak.....	12
2.3.2.3. Gülbang	13
2.3.2.4. Âyin-i Şerîf.....	13
2.3.2.5. Na't.....	13
2.3.2.6. Şuğl (Şugul).....	13
2.3.2.7. Nefes.....	13
2.3.2.8. Savt.....	13
2.3.3. Müşterek Formlar	14
2.3.3.1. Mevlid	14
2.3.3.2. İlâhî.....	14
3. EZAN.....	15
3.1. Ezan Kelimesi.....	15
3.2. Ezanın Tarihçesi	15

3.3. Ezanın Lafzı	16
3.4. Ezanın Mûsikî İçinde Ele Alınmasını Sağlayan Dinsel Dayanak.....	18
3.5. Ezanın Arapça Dışında Bir Dilde Okunması ve Türkçe Ezan Meselesi ..	18
3.6. Dinî Mûsikîmizde Form Olarak Ezan	21
4. NOTA ÇEVİRİLERİ.....	25
4.1. Hicaz Makamında Türkçe Ezan (Sadettin Kaynak)	27
4.2. Rast Makamında Ezan (Sadettin Kaynak).....	29
4.3. Sabâ Makamında Ezan (Bekir Sıdkı Sezgin)	31
4.4. Hicaz Makamında Ezan (Bekir Sıdkı Sezgin).....	33
4.5. Hicaz Makamında Ezan (Fevzi Mısır)	35
4.6. Hicaz Makamında Ezan (İsmail Bülbül).....	37
4.7. Uşşak Makamında Ezan (İsmail Coşar)	39
4.8. Segâh Makamında Ezan (Doğan Dikmen).....	41
4.9. Hicaz Makamında Bestelenmiş Ezan (Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca)	43
5. EZAN HAKKINDA GÖRÜŞLER.....	44
5.1. Prof. Dr. Zekeriya Beyaz.....	44
5.2. İsmail Coşar.....	45
5.3. Yrd. Doç. Dr. Süleyman Erguner	46
5.4. Yrd. Doç. Dr. Emin Işık	47

5.5. Fevzi Mısır	48
5.6. Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan	49
5.7. Doç. Serdar Öztürk.....	50
5.8. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk	51
5.9. Niyazi Sayın.....	52
5.10. Necdet Tanlak.....	53
5.11. Prof. Yalçın Tura.....	53
5.12. Prof. Dr. Alaattin Yavaşca	54
6. SONUÇ.....	56
KAYNAKLAR.....	58
EKLER.....	61
ÖZGEÇMİŞ.....	64

KISALTMALAR

A.B.D. Amerika Birleşik Devletleri

Ans. Ansiklopedisi

b. Bin

Ban. Bankası

bkz. Bakınız

c. Cilt

Dr. Doktor

Doç. Doçent

Fak. Fakültesi

Hz. Hazreti

İmp. İmparatorluğu

İ.Ü. İstanbul Üniversitesi

İ.T.Ü. İstanbul Teknik Üniversitesi

Kit. Kitabevi

Mat. Matbaası

M.Ü. Marmara Üniversitesi

Öğr. Öğretim

Prof. Profesör

s. Sayfa

T. Türkiye

T.D.V. Türkiye Diyanet Vakfı

Yay. Yayınları, Yayınevi

Yrd. Yardımcı

ÖZET

Ezan kelime anlamıyla “haber verme, duyuru, teknik bir terim olarak beş vakit namaz için çağrıdır. İslami geleneğe göre, Hz. Peygamber, Medine’ye geldikten hemen sonra inananları ibadete davet etmek için hangi yolun en iyi olduğu konusunda arkadaşlarıyla müzakerede bulunmuştur. Bu müzakereler sırasında, Abdullah b. Zeyd adında bir Müslüman bir rüya gördüğünü ve rüyasında gördüğü şahsın kendisine ezan metnini öğrettiğini söyledi. Hz. Ömer namaza davet için bu yolu önerdi ve diğerleri de uygun buldu ve böylece ezan Hz. Peygamber’in emriyle uygulamaya konuldu. Ezan ilk olarak Bilal tarafından okundu.

Ezanın, İslami-Türk kültürünün içerisinde çok önemli bir yeri vardır. Yüzyıllar boyunca, Müslüman Türkler ulusal müzik geleneklerinden ilham alarak ezana yeni bir form vermişlerdir. Buna göre; ezan farklı makamlarla güzel sesli biri tarafından icra edilir.

SUMMARY

In its word meaning, “Adhan” is announcement and also is a technical term for the five daily salats. According to Muslim tradition, the Prophet Muhammad, soon after his arrival at Madina deliberated with his companions on the best manner of announcing the faithful the hour of prayer. During these deliberations, one Muslim “Abd Allah b. Zayd” related that he had dreamed about somebody who taught him the formula of adhan. Umar recommended that manner of announcing the salat, and as all agreed to it, this adhan was introduced by order of the Prophet Muhammad. For the first time adhan was performed by Bilal.

Adhan has a crucial place in the Islamic-Turkish culture. For ages, the Muslim Turks has given a new form by taking an inspiration from their national musical tradition. According to this, adhan is performed with different makams by someone who has good voice.

1. GİRİŞ

21. yüzyıla girmiş bulunuyoruz. Değişim, her alanda kendisini hissettiriyor. İnsanlık mirasını dil, din ve renge göre sınıflandıran “modernist anlayış” ağır biçimde eleştiriliyor. Bilgiye ulaşmak, bilgisayarın tuşlarına basmak kadar kolaylaştı.

Her kavram ve olay gibi müzik de mercek altına alındı. 20. yüzyılda başlayan köklü değişim süreci, müziğin bütün parametrelerini alt üst etti. Müziğin tanımı, “seslerin algılanabilir şekilde düzenlenmesi” olarak ortaya kondu. (Reimer, 1989, s. 94)

Zamana/çağa yemin eden (Kur’an-ı Kerim, Asr Suresi, 1) Kur’an’a bağlı olan biz Müslümanlar, bu gelişim/değişim içerisinde yerimizi almalıyız.

Hal böyle iken, günümüzde İslam ve müzik konusunda iddialı tartışmalar yapılıyor. Yaptığım tespitlere göre, bu tartışmalarda en çok şu iki görüş dikkat çekiyor:

1. “İslam, müziğe hoşgörülü bakmayan bir dindir, diyen İslâm dinine saygısız görüş”.
2. “Müzik, İslam’la bağdaşmayacak kadar kötü, bayağı ve lüzumsuzdur diyerek müziksiz bir din arayan Kur’an dışı hurafeci görüş”.(bkz. Öztürk, M.T., 2000, s. 257-261)

İşin ilginç tarafı, her iki görüşü savunanların referansları aynıdır: Geleneksel fıkıh mirası ve bu mirasın dayandırıldığı bazı uydurma hadisler.

Ancak, Kur’an ve sağlam hadislerden baktığımızda durum bunun tam tersidir.

Müzik ve din insanlık tarihi kadar eski kavramlardır. İnsanoğlu, müziği ilk olarak, dinsel hayatında kullanmıştır. Din ile müziğin bu kucaklaşması, doğal olarak müziğin tanrısallık niteliğini gündeme getirmektedir. Müziğin aşkın bir boyutu

olduđu dűřüncesi, bűtűn dinler tarihinde olduđu gibi, bugűn de kabul gűrmektedir.
(Young, 1974, s.17)

İslam kaynaklarına Kur'an perspektifinden bakıldıđında řunları gűrűrűz:

1. Dinin sahibi ve koyucusu Allah'tır. Kur'an bu noktada hiřbir ortaklıđa műsaade etmez. Hatta, dinin tebliđcisi olan peygamber bile din kurucusu ve koyucusu unvanını kullanamaz. O, sadece tebliđcidir. **(űztűrk, Y.N., 1995, s.35)**

İlke řoyle konmuřtur. "Gűzűnűzű aıp kendinize gelin! Arı-duru din yalnız ve yalnız Allah'ındır! **(Kur'an-ı Kerim, Zűmer Suresi, 3)**

Bunun doğal sonucu olarak, dinin içerisindeki yasaklar da Allah'ın tekeline aittir. Yasaklama yetkisi Allah'ındır.

Helal ve haram kılma yetkisini sadece Allah'a taniyan İslam, bu yetkiyi kendisinde gűrenleri tanrılık iddiasında bulunmakla itham etmiş; haramı helal, helali de haram kılmayı, şikle eř tutmuştur. **(Erdođan, 1994, s. 130)**

Kur'an'da műziđi haram kılan hiřbir ifade yoktur.

"Yalan dűzerek Allah'a iftira etmek ięin, dillerinizin uydurma nitelendirmeleriyle "řu helaldir, řu da haramdır" demeyin. Yalan dűzerek Allah'a iftira edenler kurtulamazlar." **(Kur'an-ı Kerim, Nahl Suresi, 116)**

2. Allah'ın Kur'an'da haramlaştırmadığı bir şey otomatik olarak serbestlik dairesi içerisinde aittir. Buna İslam'da "eşyada aslolan mubahlıktır ilkesi" denir. **(Erdoğan, 1994, s.131)**

3. Kur'an dine fitrat, yani yaratılıř demektedir. **(Kur'an-ı Kerim, Rűm Suresi,30)** Fitrat dini veya İslam, insanın varlık yapısının bađlı olduđu deđiřmezlere dayanan dindir. **(űztűrk, 1995, s.85)**

A.B.D.'de yapılan bir arařtırma sonucu, insan beyninde bir műzik merkezi olduđu tespit edilmiřtir. **(Hart, 1992, s.57)**

Bu gűstermektedir ki, műzik, insanın fitratında vardır. Yani, insanın olmazsa olmazlarından biridir.

4. Ölüm ve hayatı, insanların hangisi daha güzel iş yapacak diye yaratan Allah, güzelliği dinin gayesi yapmıştır. **(Kur'an-ı Kerim, Mülk Suresi, 2)** Müzik, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini en güzel şekilde yansıtan evrensel bir dildir. Dinin gayesi güzellik, müzik ise güzelliğin en mükemmel ifadelerinden biridir.

5. Dini kendi saptırmalarına uydurmaya çalışanları bir kenara bırakacak olursak, İslam bilginleri her peygamberi bir mesleğin atası sayarlar.

Bu anlayışa göre, Hz. Dâvud da müzisyenlerin atasıdır.

“... O kuvvet sahibi kulumuz Dâvud’u an. O tespih nağmeleri döktüren bir kul idi. Dağları onunla birlikte buyruk altına almıştık. Akşam-sabah birlikte tespih ederlerdi. Kuşlar da toplu halde onunla beraberdi. Hepsi, O’nun tespih nağmelerine katılırdı.” **(Kur'an-ı Kerim, Sâd Suresi, 17-19)**

Tartışmasız bir otorite olan Türk müfessiri Elmalılı Hamdi Yazır’ın ilgili ayeti yorumlaması şöyledir:

“Dâvud’a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir eda verilmiştir ki, akşam sabah tespih ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar katılırlardı. Demek ki, güzel sesle nağmeler, Dâvud’un özel bir üstünlüğüdür. Bu mânâ iledir ki, Dâvudî ses meşhur olduğu gibi, Dâvud’un mezâmiri (Zebur Sureleri) de meşhurdur. Bu güzel sanatı, İslam’da kesin olarak kınanmış bir sanat zannedenler olmuştur. Fakat, bilmek gerekir ki, kınanmış olan fâsıklığa (dinin sınırlarından dışarı çıkmak) yol açan nağmelerdir.” **(Elmalılı, 1995, s.353)**

6. “... Şu bir gerçek ki seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.” **(Kur'an-ı Kerim, Lokman Suresi, 19)**

İmam Gazalî, bu ayetle ilgili olarak şunları söylüyor.

“Seslerin en çirkini merkep sesidir” buyurulmasından güzel sesi övmenin mânâsı anlaşılır, mefhumu ile buna delalet vardır. **(Gazalî, 1973, c.2, s. 683)**

7. Hz. Peygamber müziği Kur’an’a uygulattırılmış **(Çam, 1999, s. 15)** ve müziğin yanında olduğunu gösteren sözler söylemiş, davranışlar sergilemiştir.

Hz. Âişe bir gün, bir grup müzisyen ve sporcuyla çağırılmış, mescitte onların gösterilerini izliyordu. O sırada babası Ebu Bekir geldi. Durumu görünce Âişe'yi azarlayarak: "Peygamber'in mescitinde şeytan zırzırı ha!" diye çıkıştı. Tam bu sırada Hz. Peygamber teşrif etti. Ebu Bekir'e engel olarak Hz. Âişe'nin yaptığında hiçbir sakınca olmadığını ve rahat bırakılmasını söyledi. Bununla da yetinmeyip şu fiili sünnetiyle müziğe destek verdi. Müzisyenleri dinleyen eşinin yanına gitti. Başını eşinin omuzunun üstüne koyarak gösteriyi izledi. (bkz. Uludağ, 1992, s. 23)

Hz. Peygamber, mizmar (Ortadoğu bölgesinde kullanılan nefesli bir çalgı) sözünün (olayda mizmar kelimesi kullanılmıştır) şeytana izafe edilmesine karşı çıkmakta ve müzik lehine tavır koyarak müziğin Allah'a izafe edilmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü, İslam'ın açık kabullerine göre, Hz. Peygamber'in savunduğu şey, Allah'a izafe edilmesi gereken şeydir.

Özellikle, Hz. Peygamber'in müziği Kur'an'a uygulattırması ve müziğin yanında olduğunu gösteren davranışları, sözleri, müziğin İslam din hayatına girmesinin dayanakları olmuştur. Bundan dolayıdır ki, bir Müslüman'ın hayatının her safhasında müzik vardır. Bebeğin kulağına okunan ezandan, defin sırasında okunan Kur'an surelerine kadar. (bkz., Öztürk, M. T., 1996, s.36)

Tüm bu bilgileri alt alta koyduğumuzda, İslam'la müziğin tanrısal bir zeminde kucaklaşan iki aşkın realite olduğunu rahatlıkla söylemek imkanını elde ederiz. İslam düşüncesinin Kur'an'ı esas alan büyük düşünürleri de başlangıçtan bugüne kadar bu kanaati paylaşmış, savunmuş ve tekrar etmişlerdir. Türk Dinî Mûsikîsi'nin şekillenmesi de bu veriler ışığında olmuştur.

2. TÜRK DİN MÛSİKİSİ

2.1. Türk Mûsikîsi Tâbiri

Türk Din Mûsikîsi bahsine girmeden önce, Türk Mûsikîsi'nin ne olduğunu ortaya koymak gerekir.

Türk Mûsikîsi deyince neyi anlıyoruz?

Birinci anlam: Dünya tarihinde ve coğrafyasında önemli bir yeri olan Türk topluluklarının oluşturduğu mûsikînin tümü.

İkinci anlam: Türkiye Türkleri'nin, Türkiye coğrafyası ve bu coğrafyanın doğal uzantıları üzerinde yaşadıkları süre içerisinde oluşturdukları mûsikînin tümü.

Üçüncü anlam: Türkiye Cumhuriyeti topraklarında, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu döneminde meydana getirilen müziğin günümüze dek yaşayan mahsulleri.

Çoğunlukla Türk Mûsikîsi dendiğinde akla gelen ilk anlam, bu üçüncü anlamdır.

“Her ne kadar bu anlama belli bir süredir Halk Mûsikîsi, Sanat Mûsikîsi gibi ayrılıklar kalsa da, genel görüş, bu iki kanadın aynı gövdeye ait olduğu merkezindedir”.

“Türk Mûsikîsi, dünya Türk coğrafyasına göre değişiklikler gösterir. Orta Asya Türk toplulukları pentatonik (beş sesli dizilerin kullanılmasına dayanan müzik), Güney ve Batı Asya Türk toplulukları pentatonik ve heptatonik (yedi sesli dizilerin kullanılmasına dayanan müzik), Anadolu'ya yaklaştıkça, bilhassa Türkiye Türkleri'nde makam temeli üzerine kurulmuş mûsikî göze çarpar”.

“Bu değişiklikleri sadece coğrafya değişikliklerine bağlamamak; meseleyi tarih, medeniyet ve kùltür bakımından belli bir gelişme çizgisi içinde ele almak doğru olacaktır”.

“Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Türk milleti, tarihi gelişim içerisinde, nispeten dar çerçeveli bir mûsikîden, daha geniş ifade imkanlarına sahip, başka bir mûsikîye geçmiş; adeta, bir mûsikî inkılabı yapmıştır. Bu gelişme tek çizgili, bir mûsikî yani monofoni yönünde gerçekleşmiştir”. (bkz., Tura, 1998, s. 22-31)

2.2. Türk Din Mûsikîsi’ne Genel Bir Bakış

Türk mûsikîsi formlarını bir çok şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Enstrümantal ve Vokal (Saz ve Söz) Mûsikîsi, Klasik ve Halk Mûsikîsi vb. liste uzatılabilir.

Pratik olmayı ve ortak kullanıma açık müzikal formları göz önüne aldığımızda, Türk Mûsikîsi’ni:

Dinî Mûsikî,

Lâ Dinî (dinî olmayan) Mûsikî, diye iki ana gruba ayırabiliriz.

Çalışmamızda folklorik yapıdaki Türk Mûsikîsi formlarına değinmeden dinî mûsikî formlarından bahsedeceğiz ve bunu yaparken bir numaralı referansımız, Prof. Yalçın Tura’nın yayınlanmamış Dinî Türk Mûsikîsi adlı çalışması olacaktır.

Türk Din Mûsikîsi, Türk milletinin hayatında, beşikten mezara dek çok büyük bir yer kaplayarak, onunla bütünleşmiştir. Bu mûsikî, her Müslüman Türk için bir sanattan çok daha fazla bir şeydir.

Dinî ve Lâ dinî mûsikînin nazariyesi aynıdır. Müşterek kullandıkları formlar mevcuttur: Taksim, peşrev, genel olarak semâî (yürük semâî, ağır semâî, saz semâî). Dinî mûsikîyi lâ dinî mûsikîden ayıran en önemli husus, üslûbudur. Dinî mûsikî üslûbu ciddi, ağırbaşlı, sade ve uhrevîdir.

Dinî mûsikî de kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır: Cami mûsikîsi ve tekke mûsikîsi. Dinî mûsikînin iki kolu olan Cami ve Tekke mûsikîsinin üslûp açısından birbirinden ayrı olduğu taraflar vardır.

Cami mûsikîsi kendi bünyesinde enstrümana yer vermemiş, tamamen söz üzerine kurulmuş bir mûsikî olmuştur. Tekke mûsikîsi bazen, lâ dinî mûsikîye ait peşrev, saz semâfisi gibi formlardan yararlanmış, icrasında enstrüman kullanmıştır.

Cami mûsikîsinde güfteler, Allah'ın isim ve sıfatlarından bahseden, Allah'a niyazda bulunan, Peygamberimizi öven ve O'ndan şefkat dileyen sözlerden oluşur. Temel lisan Arapça, bazen (Tekke mûsikîsi ile müşterek bazı formlarda) Türkçe ve Farsça'dır.

Tekke Mûsikîsi, Cami Mûsikîsiyle Lâ Dinî Mûsikî arasında bir tarz oluşturmuştur. Dinî ve tasavvufî şiirler bu mûsikînin güftesidir. Bu şiirlerin büyük bir kısmı, muhtelif tarikat mensuplarınca bestelenmişlerdir. Kullanılan lisan çoğunlukla Türkçe ve Farsça'dır.

Dinî Mûsikîyi tarz bakımından da ikiye ayırmak mümkündür.

Birinci Tarz; "Kıraat Revişi"dir. Genellikle tek kişi tarafından, bazen cumhûrun (toplu halde okuyuş) da katılımıyla okunan parçalar bu tarzdadır. Bunlar makam dairesi içinde, usûl dairesi dışında, irticalen veya irticâli bir eda ile icra edilirler. Çoğunun sözleri Arapça'dır. Maksat, ibadet ve söz temel olduğu için, resitativ tavrı benimsenmiştir. Genellikle, dar bir ses sahası içerisinde gezinilir ve tekrarlanan motiflerle, huşû verici bir etki elde edilir. Asıl Cami mûsikîsini bu tarz parçalar meydana getirmektedir.

İkinci Tarz; "tegannî" tarzıdır. Bu tarz eserler, tek kişi tarafından okunabildikleri gibi, çok kere, cumhûr tarafından icra edilirler. Hem makam hem de usûl dairesindedirler. Bunlar, bestekârlar tarafından meydana getirilmiş ve belli kalıplara dökülmüş parçalardır. (bkz., **Tura, 1983, s.3-5**)

Tarih boyunca Türk Din Mûsikîsi formlarında eserler veren çok önemli bestekârlar olmuştur. Bunların en çok bilinenleri şunlardır:

Sultan Veled (Ölm. 1312), Hacı Bayram Veli (Ölm.1429), Sinâneddin Yusuf (Ölm. 1565), Hatib Zâkiri Hasan Efendi (Ölm. 1622), Kûçek Derviş Mustafa Dede (Ölm.1683), Hafız Post (Ölm. 1695), İtrî (Ölm. 1711), Nâyi Osman Dede (Ölm. 1729), Ali Nutkî Dede (Ölm. 1804), III. Selim (Ölm. 1808), Nâsır Abdûlbâki Dede (Ölm. 1820), Hammamizâde İsmail Dede Efendi (Ölm. 1845), Dellâlzâde İsmail Efendi (Ölm. 1869), Hacı Arif Bey (Ölm. 1885), Müezzınbaşı Rıfat Bey (Ölm. 1888), Hacı Fâik Bey (Ölm. 1891), Zekâi Dede Efendi (Ölm. 1897), Rauf Yektâ Bey (Ölm. 1935), Abdülkadir Töre (Ölm. 1946), Süleyman Erguner (Ölm. 1953), H. Sadettin Arel (Ölm. 1955), Sadettin Kaynak (Ölm. 1961), Dr. Suphi Ezgi (1962),Ulvi

Erguner (Ölm. 1974), Kemal Batanay (Ölm. 1980), Bekir Sıtkı Sezgin (Ölm. 1996), Cinuçen Tanrıkorur (Ölm.2000)

Hayatta olan son devir bestekârlarından Necdet Tanlak, Ahmet Hatipoğlu, Cahit Öney, Süleyman Erguner, Cüneyt Kosal, Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca, Prof. Dr. Selahattin İçli, Doç. Cahit Atasoy ve Prof. Yalçın Tura'yı da bu listeye eklemek gerekir.

2.3. Türk Din Mûsikîsi Formları

Türk Din Mûsikîsinde kullanılmış olan formları şu şekilde sınıflandırabiliriz.

1. Cami Mûsikîsi Formları,
2. Tekke Mûsikîsi Formları,
3. Müşterek Formlar.

2.3.1. Cami Mûsikîsi Formları

2.3.1.1. Tilâvet-Kıraat (Kur'an-ı Kerim Okuma)

“Tilâvet, Kur'an-ı Kerim'i, tecvid (Kur'an'ın harflerine incelik, kalınlık, yumuşaklık, sertlik vererek, onları kendilerine mahsus çıkış yerlerinden çıkarma ilmi) kurallarına uygun şekilde seslendirerek okumaktır.

Kur'an'ın usûl ve kaidesine uygun olarak okunması kıraat ilminin konusudur. On ayrı kıraat şekli (kıraat-ı aşere) vardır. Bunların yedi tanesi (kıraat-ı seba') çok ünlüdür.

Türkler, kendi hançere yapılarına ve dillerinin mûsikîsine uygun bir kıraatı tercih etmişler ve buna İstanbul kıraatı demişlerdir.

Kur'an'ı Kerim, makamât çerçevesinde, fakat usul dairesi dışında çoğunlukla tek bir kişi tarafından okunur. Kur'an-ı Kerim'i birkaç kişinin karşılıklı, parça parça okumasına mukabele denir.” (Tura, 1983, s. 24-26) İbadet meclislerinde okunan bir sayfadan az Kur'an-ı Kerim'e “Aşr-ı Şerîf” denir. (Karadeniz, 1979, s.164)

2.3.1.2. Ezan

“Müslümanlara farz olan namaz vakitlerini haber vermek ve onları ibadete çağırma için, günün beş vaktinde, minarelerden veya yüksekçe bir yerden, belli sözleri, makam dairesi içinde, usûl dairesi dışında, yüksek sesle okumak suretiyle yapılan çağrıdır.” (Tura, 1983, s. 27)

Ezan konusunda ileriki bölümde daha ayrıntılı değineceğimizden burada kısa bir açıklama yapmakla yetiniyoruz.

2.3.1.3. Kamet

“Kamet kelime anlamı, ayağa kaldırma, ayakta durmadır. Farz namazları kılmaya kalkılmadan önce, “Hayyealel-felâh”ların ardından, iki defa “Kad kameti’s-salât” sözlerinin ilavesiyle okunan ezana denir. Kamet, camilerde, müezzin mahfilinden, müezzin tarafından hızlı bir şekilde okunur.” (Tura, 1983, s. 28)

2.3.1.4. İç Ezan

“Cuma namazında hutbeden önce cami içerisinde müezzin tarafından mahfilinden okunan ezana denir.” (Karadeniz, 1979, s. 164)

2.3.1.5. Tesbih

“Tesbih, Allah’ı uluhiyyetine uymayan şeylerden, gerek sözlü bir şekilde, gerekse kalben uzak tutmak demektir. “Sübhanallah” diye başlayan ve bazı Esmâ-i Hüsnâ’nın okunmasıyla devam eden duaların bestelenmiş şekillerine de bu ad verilir.

Bu dualar, bilhassa, Ramazan’da ve diğer kutsal sayılan gecelerde, sabaha doğru, müezzin tarafından minarelerde veya namazdan sonra, bazen cumhûrun da katılımıyla camide icra edilirler.” (Tura, 1983, s. 29)

2.3.1.6. Tekbir

Gerek Bayram hutbeleri sırasında, gerekse Bayram günlerindeki farz namazlarından sonra, Kur’an hatimleri sırasında sureler arasında, (Karadeniz, 1979, s. 165) mevlid bahirleri arasında, (Yavaşca, Tarihsiz, s. 17) harbe başlamadan önce

ve muharebe sırasında veya buna benzer durumlarda münferiden veya cumhûr tarafından okunur. (Tura, 1983, s. 31)

Sözleri şöyledir.

Allâhu ekber, Allâhu ekber,

Lâ ilâhe ill'Allahu v'Allâhu ekber,

Allâhu ekber vel-illah-il hamd.

Halen camilerimizde ve bütün İslam aleminde okunan ırak (bazı görüşlere göre segâh) tekbirin Itrî'ye (Ölm.1712) ait olduğu inancı yaygın olmakla birlikte, gerek ezgi anlayışı gerekse başlı başına dinî mûsikî bestecisi olması nedeniyle Hatip Zakirî Hasan Efendi'ye de (Ölm. 1623) mal edilebilmektedir. (Akdoğan, 1996, s. 327)

2.3.1.7. Tevhid

“Tevhid, bir kılma, birleştirme, bir sayma, Allah'ın birliğine inanma ve bunu ifade eden “Lâ ilâhe İll'Allah” sözünü tekrarlamadır.

Dinî mûsikîde, Kelime-i tevhid'in, makam çerçevesi içerisinde, usul dairesi dışında seslendirilmesine denir. Bir veya birkaç kişi tarafından okunabildiği gibi, cumhûr tarafından da okunabilir.” (Tura, 1983, s. 33)

2.3.1.8. Temcid

“Temcid, ululama, ağırlama, övme demektir. Yüce Allah'ı saygıyla öven Arapça sözlerin ezgiyle okunmasından meydana gelen duaya da bu ad verilir. Genellikle, sahur vaktinde okunur.” (Tura, 1983, s. 34)

2.3.1.9. Münâcât

“Allah'a dua etme, yalvarma, yakarma demektir. Allah'a dua eden yalvarıp yakaran sözler ihtiva eden manzumeye ve bunun bestelenmiş şekline de bu ad verilir.” (Tura, 1983, s. 35)

2.3.1.10. Genel Olarak Salât

Hz. Muhammed'e dua ve selam içeren sözlerin usulsüz olarak ezgilendirilmiş şekline denir.

Sözel içeriklerine göre dörde ayrılırlar.

- a- Sabah salâtı: Elimizdeki tek örnek, Hatip Zakirî Hasan Efendi'ye ait olup dilkeşhâveran makamındadır. Sabah ezanından önce seslendirilir.
- b- Cenaze salâtı: Cenaze namazlarında önce ölüm haberini duyurmak amacıyla okunur. Elimizdeki tek örnek Hatip Zâkirî Hasan Efendi'ye ait olup hüseyinî makamındadır.
- c- Cuma ve bayram salâtı.

Salât-i Ümmiye: İbadet meclislerinde, Hz. Peygamberin sakal-ı şerîfini ziyaret sırasında, mevlidlerde, bazen zikirler sırasında okunan salâta verilen addır. (bkz. Akdoğu, 1996, s. 329-336) Bu sözler segâh makamındadır. Salât-i Ümmiye'nin İtrî veya Hatip Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelenmiş olduğuna dair iki görüş bulunmaktadır.

2.3.1.11. Tardıyye

“Cuma ve bayram hutbeleri sırasında minberde bulunan konuşmacının konuşması sırasında Dört Halifeyi, ardından da Hz. Hasan ile Hüseyin'in adlarını anması üzerine, camide bulunan müezzinlerden birinin “Radiyahallahu anh” (Allah ondan razı olsun) sözlerini usulsüz ve irticalen seslendirmesidir. Bugün hemen hemen hiç kullanılmamaktadır.” (Tura, 1983, s. 41)

2.3.1.12. Hutbe

“Bilindiği gibi, Cuma namazından önce ve Bayram namazlarından sonra bir hatip tarafından cemaate hitab edilmesi, Hutbe okunması gerekir. Eskiden tamamen Arapça okunan hutbelerin günümüzde başı ve sonu Arapça, ortadaki öğüt kısmı Arapça ve Türkçe okunmaktadır.

Hutbeler iki celse halinde okunur.

Hutbeler makam dairesinde, kıraat tarzında, usûlsüz olarak okunur.” (Tura, 1983, s. 40)

2.3.1.13. Telbiye

Hac ziyareti sırasında “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” sözlerinin usulsüz ve irticalen söylenmesidir. (Akdoğan, 1996, s. 328)

2.3.1.14. Kasıde

Dinî içerikli olarak yazılmış aynı adla anılan şiir türünün, usulsüz ve irticalen okunmasıdır. Gazelden farkı, içeriklerinin farklı olmasıdır. (Akdoğan, 1996, s. 347)

2.3.2. Tekke Mûsikîsi Formları

2.3.2.1. Zikir

“Zikir, anma, anılma demektir. Tasavvufta Allah adının tekrarlanmasını ifade eder.

Mevlevîlik ve Bektaşîlik dışında kalan tarikatlarda zikir ya oturarak ya da ayakta yapılır. Birinci şekle “kuudî”, ikincisine “kıyâmî” zikir denir.

İlk sûfiler “Lâ ilâhe ill’Allah” tevhidinîn ardından “Allah” ve “Hû” adlarını zikre esas tutmuşlardır. Sonraları bunlara “Hakk”, “Hayy”, “Kayyum”, “Kahhar” adları da katılarak zikredilecek sözler yediye çıkarılmış ve bu yedi söz nefsin yedi haline karşılık sayılmıştır.” (Tura, 1983, s. 54)

2.3.2.2. Durak

Allah ve Peygamber’in, ayrıca büyük din adamlarının meziyetleri hakkında yazılan (Karadeniz, 1979, s. 166) makam çerçevesinde usûl dairesi dışında bestelenmiş tasavvufî güftelerdir. Bunları okuyanlara Durakçı adı verilir. Kelime-i Tevhid zikrine son verilip durulduğu esnada okunan bir eser olduğundan bu adı almıştır.

Duraklar umumiyetle dört mısraın bestelenmesinden oluşur. (Tura, 1983, s. 56)

2.3.2.3. Gülbang

“Bazı merasimlerde dua veya alkış tarzında hep bir ağızdan, yüksek sesle söylenen birtakım sözlere verilen addır.

Gülbanglar, kıraat edasıyla, çok kere tek bir ses üzerinde, bazen birkaç ses içinde gezilerek ve bazı heceler uzatılarak çekilir.” (Tura, 1983, s. 58)

2.3.2.4. Âyin-i Şerîf

Çoğunlukla Hz. Mevlâna'nın Mesnevi veya Divan-ı Kebîr'inden bazen de büyük din adamlarının manzum eserlerinden seçilerek değişik makamlardan bestelenen ve Mevlevî tekkelerinde ayin sırasında çalınıp söylenen eserlerdir. (Karadeniz, 1979, s. 170)

Âyinler “selam” denilen dört kısımdan oluşurlar. (Özkan, 1990, s. 82)

2.3.2.5. Na't

Mevlevî ayinlerinde, ayinden evvel bir kişi tarafından okunan ve Hz. Muhammed veya Allah'ı öven, ululayan, Arapça, Farsça, Türkçe bestelenmiş şiire denir. (Özkan, 1990, s. 83)

2.3.2.6. Şugl (Şugul)

Arapça sözlü ilâhîlerdir . Zikir sırasında okunurlar. Hareketli eserlerdir. (Karadeniz, 1979, s. 167)

2.3.2.7. Nefes

Bektaşî tekkelerinde okunan bir çeşit ilâhidir. (Özkan, 1990, s. 83)

2.3.2.8. Savt

Gülşenî dergâhlarında okunan bir çeşit ilâhidir. (Karadeniz, 1979, s. 167)

2.3.3. Müşterek Formlar

2.3.3.1. Mevlid

Süleyman Çelebi (Ölm.1422) tarafından yazılmış, Hz. Peygamber'in hayatından kesitler veren bestelenmiş bir mesnevidir. Bu eserin ibadet meclislerinde, doğum ve ölümlerde okunması adet olmuştur. (Karadeniz, 1979, s. 168)

Mevlid bahir denilen bölümlerden oluşur. Mevlidhanlar tarafından okunur. Bahir araları sureler, ilâhiler ve kasidelerle bezenir. (Özkan, 1990, s. 84)

2.3.3.2. İlâhî

Allah ve Peygamber, ayrıca çeşitli din adamlarının meziyetlerini anlatan bestelenmiş manzum eserlerdir. İlâhîler bir veya birkaç kişi tarafından camilerde, tekkelerde, mevlid sırasında, teravih namazı arasında okunur. (Karadeniz, 1979, s. 166)

İlâhîler okundukları zamana, mekana ve konusuna göre isim alırlar.

Tasavvuf ilâhîleri, Zikir ilâhîleri, Ramazan ilâhîleri, Bayram ilâhîleri, Kurban ilâhîleri, Hac ve Kâbe ilâhîleri, Kandil ilâhîleri, Üç Aylar ilâhîleri, Ta'limi (öğretici) ilâhîler vs. (bkz. Yavaşca, Tarihsiz, s. 2)

3. EZAN

3.1. Ezan Kelimesi

Ezan, Arapça bir kelime olup “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak” anlamına gelir. (T.D.V., *İslam Ans.*, 1995, c. 12, s. 36) Bir terim olarak, farz namazların vakitlerini haber veren ve metni Hz. Peygamber tarafından belirlenen bir duyurudur. (Öztürk, 2000, s.217) Aynı kökten gelen müezzin “ezan okuyan kimse”, mi’zane (minare) de “ezan okunan yer” demektir. (T.D.V., *İslam Ans.*, c. 12, s. 36)

Ezan, Kur’an’da sözlük anlamıyla bir tek yerde geçmektedir. (Öztürk, 2000, s. 217) “Bir de Allah ve Resulünden Büyük Hac günü bir duyuru var...” (Kur’an-ı Kerim, Tevbe suresi, 3) Ezan, Hadis kaynaklarında kelime ve terim anlamıyla sıkça geçmektedir. (T.D.V., *İslam Ans.*, 1995, c. 12, s. 36)

3.2. Ezanın Tarihçesi

Namaz, Mekke döneminde farz kılındığı halde, Hz. Peygamber’in Medine’ye gidişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemişti. Medine’ye hicretten (622) sonraki dönemde Müslümanlar namaz kılınacağı zaman toplanıp vakti gözetliyordular. Bir süre, kolaylık olması için namaz vakitlerinde sokaklarda “es-salâh, es-salâh” (namaza namaza!) diye çağrıda bulunulduysa da bu yeterli olmadı. Vaktin geldiğini haber vermek için bir işarete ihtiyaç duyuldu. Hz. Peygamber bunun için çeşitli müzakerelerde bulundu. Bu görüşmeler sırasında farklı fikirler ortaya çıktı.

Nâkus (Hristiyanlar tarafından şimdiki çan yerine kullanılan, üzerine bir çomakla vurularak ses çıkarılan tahta parçası) çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi şeklinde teklifler sunuldu. Fakat Hz. Peygamber, nâkus’un Hristiyan, borunun Mecûsî adeti olmasından dolayı bu teklifleri kabul etmedi. (T.D.V. *İslam Ans.*, 1995, c. 12, s. 36) Çünkü Hz. Peygamber Müslüman

topluluğunu Musevi, Hristiyan ve putperest topluluklardan ayırmak istiyordu. (Grobar, 1998, s. 108)

Abdullah b. Zeyd isimli sahabi Hz. Peygambere gelip bir rüya gördüğünü söyledi ve rüyasını anlatmaya başladı “Uyku ile uyanıklık arasında iken üzerinde yeşil elbisesi olan biri yanıma geldi, bir duvarın üzerinde durdu. Ellerinde bir çan vardı. Aramızda şu konuşma geçti:

- Onu bana satar mısın?
- Onu ne yapacaksın?
- Namaz için çalarız.
- Ben sana bu konuyla ilgili daha hayırlı bir şey versem olmaz mı?

- Olur, dedim. Hemen kibleye karşı durdu ve okumaya başladı.” Dedi ve ezan metnini söyledi. Hz. Ömer ve birkaç kişi daha aynı rüyayı gördüklerini söyledi ve Hz. Ömer bu fikri çok benimsediğini ifade etti. Hz. Peygamber Zeyd’e dönerek, “Gördüğünü Bilâl’e anlat ezanı Bilâl okusun; onun sesi seninkinden gürdür” buyurdu. (Şamil İslam Ans., 1990, c.2, s.132) Ezan metnini öğrenen Bilâl, Neccaroğulları’ndan bir kadına ait yüksek bir evin üstüne çıkıp ilk olarak sabah ezanını okudu. Böylece ezan, Hicri 1. (622) başka bir rivayete göre 2. yılda (623) okunmaya başlandı. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 36)

Bilal, ezanı düzenli olarak İslamiyet’in ilk camii sayılan Mescid-i Nebevî’nin kible tarafında üzerine iple tırmanarak çıktığı silindir biçiminde yüksek bir yerde okudu. Bugün ezan okunan yer olarak bilinen minare ilk olarak 656’da Amr b. As Camiinde görülür. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 7, s. 58) Minareden ilk ezanın Şureyh adında bir şahıs tarafından okunduğu rivayet edilir. (Sözer, 1996, s. 262)

3.3. Ezanın Lafzı

Ezan şu sözlerden oluşur.

Allâhu ekber (4 defa)

Eşhedü en lâ ilâhe ill'Allah (2 defa)

Eşhedü enne Muhammeden resulullah (2 defa)

Hayye ale's-salâh (2 defa)

Hayye ale'l-felâh (2 defa)

Allâhu ekber (2 defa)

Lâ ilâhe ill'Allah.

Metnin Türkçe çevirisi şöyledir.

Allah en büyüktür (4 defa)

Allah'tan başka tanrı olmadığına şehâdet ederim (2 defa)

Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim (2 defa)

Haydi namaza (2 defa)

Haydi kurtuluşa (2 defa)

Allah en büyüktür (2 defa)

Allah'tan başka tanrı yoktur.

Sabah ezanında, “Hayye ale'l-felâh”tan sonra iki defa “es-salâtu hayrun mine'n-nevm (namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır ki buna “tesvîb” denir.

“Ezanın ilk cümlesi Mâlikîlerde 2 defa okunur. Şiiler’de ise “Hayye ale'l-felâh’tan sonra “Hayye alâ hayri'l amel” (amelin hayırlısına geliniz) cümlesi ilâve edilerek iki defa tekrarlanır. Şif kaynaklarına göre bu ibare başlangıçta ezan metninde yer almakta iken, Hz. Ömer, müslümanların daha çok namaza yönelip cihadı terketmemeleri için onu metinden çıkarmıştır. Şif çevrelerde ayrıca ikinci şehâdet cümlesinden sonra iki defa okunan, “Eşhedü enne Aliyyen veliyyullah” (Ali’nin Allah’ın dostu olduğuna şehâdet ederim) veya “Eşhedü enne Aliyyen emîrû'l-mü'minîne hakkân” (meşru devlet başkanının Ali olduğuna şehâdet ederim)

gibi ifadeler Şîa'nın meşhur ve sahih rivayetlerinde yer almaz ve ezanın sözlerinden sayılmaz. Bununla birlikte bu cümlelerin okunması Şîi âlimleri arasında fiilî bir tasvip görmüş ve yaygınlık kazanmıştır". (T.D.V. İslam Ans., 1995, c. 12, s. 37)

3.4. Ezanın Mûsikî İçinde Ele Alınmasını Sağlayan Dinsel Dayanak

Ezanın güzel, gür sesli biri tarafından okunması gerekir. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 37) Çünkü Hz. Peygamber ezan okuma işini topluluk içinde sesi en gür ve güzel olan Bilal'e okutmuştur. Hz. Peygamber'in bu tavrı, ezanın mûsikî içinde ele alınmasını sağlayan dinsel dayanaktır.

Ezanın okunmasının fıkıhsal ayrıntıları çalışmamızın sahası dışındadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu veriler Kur'an ve sahih sünnet perspektifinden bakıldığında yerel, örfî, geleneksel kabullerdir.

3.5. Ezanın Arapça Dışında Bir Dilde Okunması ve Türkçe Ezan Meselesi

Ezanın hangi dilde okunması gerektiği, başka bir ifadeyle Arapça dışında bir dilde (yani tercümesinin) okunup okunamayacağı uzun uzun tartışılmıştır. Dinde Arapça ve Arap hegemonyasını hemen her alanda esas alan nakilci fikhî temsil edenlere göre ezan, sadece Arapça özgün şekliyle okunmalıdır. Hanefîlerin büyük çoğunluğu ezanın başka bir dilde okunmasına onay verir. Şâfiiler ise bu onayı Arapça ezan okuyanın bulunmaması şartına bağlamıştır. (Öztürk, 2000, s. 217)

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda Türkçülük cereyanının ve buna bağlı dilde sadeleşme akımının ortaya çıkmasından sonra ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi doğrultusunda görüşler ileri sürülmeye başlanmış, bu görüşler arasında bilhassa ezanın Türkçeleştirilmesi gerektiği düşüncesi önemli tartışmalara yol açmıştır. Ezanın Türkçeleştirilmesi fikri muhtemelen ilk defa Ziya Gökalp tarafından 1918'de ortaya atılmıştır. 1918'de yazdığı Yeni Hayat kitabında yer alan "Vatan" şiirinde,

"Bir ülke ki câmiinde ezan okunur

Köylü anlar mânasını namazdaki duânın...

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüdâ'nın

Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın.”

diyerek Türk vatanında ezanın ve Kur'an'ın Türkçe okunması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir.

Gökalp'in Türkçülük yönündeki genel fikirleri çerçevesinde ezan da dahil olmak üzere ibadet dilinin Türkçeleştirilmesiyle ilgili görüşleri Cumhuriyet döneminde hararetle benimsendi. 1928 yılında Atatürk'ün isteği üzerine Dârülfünûn müderrisi İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından İlahiyat Fakültesi müderrisler meclisinde görüşülmek üzere bir ıslahat lâyihası hazırlandı. “İlahiyat Fakültesi'nce Hazırlanan Lâhiya” başlıklı bu raporun üçüncü maddesinin bir bendinde sözü edilen ıslahat arasında, “İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmelidir” ifadeleri yer almıştır.

Ezan'ın Türkçe okunması fikri, “Vatan” şiirinin yayınlanmasından yaklaşık on beş yıl sonra Atatürk'ün takibi ve yer yer bizzat katılarak doğrudan yaptırdığı çalışmaların ardından 1932 yılında uygulamaya konuldu.

Atatürk'ün emri üzerine sonraları Maarif vekili olan Reşit Galip ile Hasan Cemil Çambel'in yönetiminde, Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'nin Dolmabahçe Sarayı'ndaki odasında 1932 yılı Ramazan ayı öncesinde (Aralık 1931) dokuz meşhur hafız bu işle görevlendirildi. Beşiktaşlı Rıza, Süleymaniye Camii müezzini Hafız Kemal, Hafız Sadettin (Kaynak), Hafız Burhan, Hafız Fahri, Hafız Nuri, Hafız Yaşar (Okur), Hafız Zeki ve Sultanselimli Hafız Ali Rıza'dan (Sağman) oluşan bu heyet tekbir, ezan ve kameti konservatuardan bazı sazların da iştirakiyle meşkederek hazırladı. Bu arada tercümede tereddüt edilen noktalarda bizzat Atatürk'ün görüşüne başvurularak kesin karar onun tercihleri doğrultusunda verildi. Nitekim Ali Rıza Sağman dışında bütün hafızlar tekbiri “Allah büyüktür” şeklinde tercüme etmişken Atatürk, Sağman'ın “Tanrı uludur” ifadesini daha güzel bulduğu için bu şekil kabul edildi. Ezandaki “Hayye ale'l-felâh” ibaresinin “Haydi kurtuluşa” diye Türkçeleştirilmesi düşünüldü. Ancak “kurtuluş” kelimesinin İstanbul'da Rumlar'ın oturduğu Tatavla semtinin halk arasındaki adı olması sebebiyle tereddüt gösterilince Atatürk'ün de uygun görmesiyle “Haydi felâha” şekli kabul edildi.

Türkçe ezanın bestesi için konservatuar üyesi İhsan Bey görevlendirildi. Fakat bütün gayretlere rağmen bestenin 1 Ramazan 1350'ye kadar (10 Ocak 1932) İstanbul'daki bütün müezzinlere öğretilmesinin mümkün olamayacağı anlaşılınca ezanın aslı şekliyle okunmasına geçici olarak izin verildi. Ancak bu arada başta İstanbul olmak üzere Anadolu'da da yer yer ezanın Türkçe okunmasına başlandığı gazetelere intikal eden haberlerden anlaşılmaktadır. Yapılan hazırlıklardan sonra Türkçe Kur'an, tekbir ve kamet 3 Şubat 1932 gününe rastlayan Kadir gecesinde Ayasofya Camii'ndeki mevlidde okundu ve radyodan naklen yayımlandı. İlk dil kurultayından sonra (26 Eylül 1932) bütün vazifelilerin ezanı Türkçe okumaları için hazırlık yapmalarını sağlamak üzere Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından hem vilayetlere, hem de cami

ve mescid görevlilerinin âmiri sıfatıyla Evkaf müdürlüklerine gönderilen Türkçe ezan metni şu şekilde düzenlenmişti:

“Tanrı uludur

Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı’dan başka yoktur tapacak

Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrı’nın elçisidir Muhammed

Haydi namaza

Haydi felâha

Namaz uykudan hayırlıdır (yalnız sabah ezanında)

Tanrı uludur

Tanrı’dan başka yoktur tapacak”.

Bu tamimden sonra ezanın Türkçe okunması sıkı bir şekilde takip edildi ve zamanla merkezden uzak bazı bölgeler dışındaki bütün vilayetlerle karakol ve jandarma teşkilatının ulaşabildiği bütün yerleşim birimlerinde Türkçe ezan okutulmaya başlandı. Ancak yeni şekli benimsemeyen müezzinlerle halkın bir nevi pasif direniş göstererek, ezanı çocuklara ve meczuplara okuttukları, Türkçe’sini yüksek sesle okuduktan sonra alçak sesle Arapça’sını da tekrar etmek veya imam ve müezzin olmayan kişilere okutmak suretiyle aslı şekli muhafaza etmeye çalıştıkları, bu devri yaşayan ve bir kısmı halen hayatta bulunan kişilerin ifadelerinden öğrenilmektedir.

6 Mart 1933 tarihli yeni bir tamimle “her tarafta Türkçe ezan okunduğu bir zamanda minarelerde Arapça salâtü selâm okumak ahenksiz düşeceği ve hükümetin maksad-ı milliye de uygun gelmeyeceği” gerekçesiyle Arapça salâ verilmemesi, gönderilen üç tane Türkçe salâ ve tekbir metninden birinin seçilerek okunması istendi.

Ezanın Türkçe okunması kararına uymayan görevliler, 1941 yılına kadar Türk Ceza Kanunu’nun 526. maddesinin kapsamında mütalaa edilerek “yetkili mercilerin kamu düzenini sağlamaya yönelik emrine aykırılık” suçunu işlemiş sayılıp cezalandırılırken 15 Nisan 1939 tarihinde hükümetçe meclise sunulan ve 1941’de kesinleşen 4055 sayılı kanun değişikliğiyle 526. maddeye, “Arapça ezan ve kamet okuyanların üç aya kadar hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar para cezası ile cezalandırılması” fıkrası eklenmiştir. “Arapça lisanının eski zihniyete, eski ananelere bağlayan tesirinden halkı kurtarmak için” bu kanunun çıkarılması gerektiğinin belirtilmesi dikkat çekicidir.

1946 seçimlerinde halkın Demokrat Parti'ye yönelmesinin ardından bu konuda hükümetten bazı tavizlerin koparıldığı görülmektedir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 22 Eylül 1948 tarihli bir tamiminde "mevlidlerde, hatim duası esnasında, bayram namazı ve günlerinde okunması gereken tekbirlerin Arapça olmasının 4055 sayılı Arapça ezan ve kametin memnuiyeti kanununun şumulüne girmediği, İçişleri Bakanlığı ile yapılan görüşme ve yazışmalar neticesinde başkanlığın bu konudaki görüşlerinin kabul edildiği" belirtilmektedir.

Arapça ezan okuma yasağının kaldırılması amacıyla 1950 seçimlerinden sonra yoğun bir çalışma başlatıldı. Ceza Kanunundan ilgili fıkrasının çıkarılması için 31 Mayıs 1950 tarihinde Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan, 2 Haziran 1950'de Kayseri Milletvekili İsmail Berkok ve on üç arkadaşı, 14 Haziran 1950 tarihinde de Başbakan Adnan Menderes hükümetince Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çeşitli kanun teklifleri sunuldu. Bu tekliflerin gerekçesinde daha önceki hükümetçe yapılan uygulamanın yanlış olduğu, ceza kanununa hüküm konulmasının din ve vicdan hürriyetine baskı sayıldığı belirtilerek, "Çeşitli gerekçelerle ezanı Türkçe okutmak, vatandaşın din ve vicdan hürriyetini herhangi bir şekilde kısmen veya tamamen mahkûm etmek ve bu hususu kanunî ceza tesbitleri altında bulundurmamak doğru olmaz" deniliyor ve gerekçe şu hükümle sona eriyordu: "Bütün bu mülâhaza ve sebeplerden başka müslüman Türkler'e sebepsiz yere manevî huzursuzluk veren böyle bir yasağın demokrasi ile idare olunan bir devlet nizamı içinde yer alabilmesi de müstahildir. Fıkranın tayyî müslüman Türkler'e muhakkak bir huzur ve vicdan rahatlığı verecektir". Bunun üzerine Ceza Kanunu'nun 526. maddesinde gerekli değişiklikler yapılarak 16 Haziran 1950'de Ramazan arifesinde ezanın Arapça okunması serbest bırakıldı.

Bu durum, Diyanet İşleri Başkanı Hamdi Akseki'nin imzasını taşıyan 23 Haziran 1950 tarih ve 6715 sayılı tamimle bütün müftülüklere resmen tebliğ edildi. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 38-41)

3.6. Dinî Mûsikîmizde Form Olarak Ezan

Namaz vakitlerini duyurmada bir araç olarak ortaya çıkmış olan ezan, Türk Milleti'nin elinde bir mûsikî haline gelmiştir. Bu noktaya değinen Yahya Kemal Beyatlı ezan için şunu söylemiştir:

"Ezan bir sestir. Minarelerden yükselerek müslümanların gönlüne dolan bir mûsikîdir. Ezana bu sesi, bu mûsikîyi biz verdiğimiz için de bu ses millidir." (Öztürk, S., 1998, c. 1, s. 154)

Cami mûsikîmizin bir formu olan ezan, icrasında güzel bir Türk geleneğini barındırmaktadır.

Geçmişten günümüze ulaşan şifâhi bilgiler ışığında ezan genellikle şu makamlarda icra edilmiştir. Sabah ezanı sabâ, dilkeşhâveran; öğle ezanı rast, hicaz; ikinci ezanı hicaz, uşşak, bayatî; akşam ezanı hicaz, rast, segâh, dügâh; yatsı ezanı hicaz, uşşak, bayatî, nevâ, rast makamlarında.

“Türk mûsikisinde ezan, okunduğu namaz vaktine göre seçilmiş bir makam anlayışı içinde kendine has bir icra tarzı ve üslûp çerçevesinde serbest olarak şu şekilde okunur. Hangi makamda okunacaksa başlangıç tekbirlerinde o makamın ilk perdeleri gösterilir. Lafzın açık olarak telaffuz edilmesine bilhassa dikkat edilmeli, prozodi hatasına meydan verilmemelidir. “Eşhedü en lâ ilâhe illallah” cümlesi de tekbirlerde kullanılan makamın perdelerden okunur. Ardından gelen, “Eşhedü enne Muhammeden resûlullah”larda makamın meyan gelmeden önceki seyrini gösterecek nağmeler yapılır. “Hayye ale’s-salâh” ezanın meyan kısmı olduğundan burada tiz seslerde dolaşılır ve uygun makam geçkileri yapılır. “Hayye ale’l-felâh”ın okunuşunda ise -bu kısmın ikinci meyan olması sebebiyle- yine meyan nağmelerinde gezinilir. Son tekbirlerde makamın karar sesleri gösterilir, tehlilde ise karar verilerek ezan bitirilir. Ezanın icrasında müezzinin ses rengi, ses genişliği ve özellikle mûsikî bilgisinin önemli rolü vardır. Güçlü müezzinlerin icraları bir anlamda irticâî bir besteleme faaliyeti olarak düşünülebilir. Bundan dolayı gerçekten güzel ezan okumak ayrı bir kabiliyet ve hüner işidir”. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 43-44)

Ezan okuma geleneğinde dikkat çeken diğer noktalar şunlardır. Akşam ezanının icrası, cumhûr müezzinliği ve çifte ezan.

Akşam ezanı diğer ezanlara göre biraz daha hızlı okunur.

Cumhûr müezzinliği, birden fazla müezzini bulunan camilerde gerek ezan gerekse namaz esnasında müezzinlerin toplu olarak veya sırayla yaptıkları müezzinlik faaliyetidir.

Çifte ezan, iki kişinin karşılıklı olarak okuduğu ezana denir. Bu tür ezanın ilk olarak Emeviler devrinde okunduğu rivayet edilmektedir. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 44)

Osmanlı İmp. Döneminde ezan hakkında kısaca şunları söyleyebiliriz.

Osmanlı saray teşkilatında müezzinlik müessesesinin ayrı bir yeri vardır. Enderuna alınan güzel sesli ve kabiliyetli gençler burada mûsikî eğitimi görerek yetişir, içlerinde müezzinliğe yatkın olanlar müezzin seçilirdi. Enderun Has Oda erkânından olan hünkâr müezzini, saray mescidinin başmüezzini olduğu gibi, padişahların Cuma ve bayram namazları için gittiği camilerde de müezzinlik yapardı. Ayrıca hünkâr müezzinlerinin maiyetinde “müezzinân-ı hâssa” denilen güzel sesli, mûsikî bilgisi ve icrası kuvvetli bir müezzin grubu bulunurdu. Bazı kayıtlara göre bunlar XVI. Yüzyılda on beş kadarken XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında sayıları otuza ulaşmıştır.

Selâtn camilerinde (padişah veya şehzade tarafından yapılan cami) görev yapacak imam ve müezzinlerin güzel sesli ve mûsikî bilgisine sahip iyi birer icracı olmaları ön planda tutulurdu. Bunlar başarı gösterip kendilerini ispatlamak için adeta yarışlardı. Bu da vazifelerin daha iyi bir şekilde icrasına sebep olan önemli bir teşvik unsuru olurdu. Selâtn camilerinde geniş bir imam ve müezzin kadrosu vardı. Bununla ilgili olarak Süleymaniye Vakfıyesi ile Hatice Turhan Sultan'ın Yenicami vakfıyesi örnek gösterilebilir. Süleymaniye vakfıyesinde şöyle denilmektedir. “.. ve yirmi dört adet ilm-i mûsikâr ve fenn-i edvârda mâhir ve şuaab-ı makâmâtta ve tecrî-i terennümâtta sâhir hûb-âvâz kimesneler müezzin olup...ve vazîfe-i yevmiyyeleri beşer akçe ola...”. Müezzinlerle ilgili Yenicami vakfıyesinde ifadeler de şöyledir: “...ve on iki nefer sıyânet ü afâf ile mevsûf ve diyânet ü salâh ile ma'ruf fenn-i makâmâtta bî-nazîr, ilm-i mikâtta basîr, nîk-nefes ve hûb-nefes kimesneler evkât-ı hamsede müezzinler olup, münâvebe tarîkiyle ref'i savt ile minarelerde ezan okuyup...ve zikrolunan müezzinlerin her birinin cihet-i yevmiyyesi onar akçe ve reislerinin on ikişer akçe...”. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre müezzinlerin takva sahibi, namaz vakitlerini iyi tayin edebilen, ayrıca pratik olarak mûsikî bakımından çok iyi bir seviyede olmaları gerekmektedir. Ücretlerinin dolgun oluşu da müezzinliğe çok önem verildiğinin bir belirtisidir.

Müezzinler arasında ehliyetli ve en kıdemli olan müezzinbaşı tayin edilirdi. Osmanlı tarihinde diğer memuriyetler yanında müezzinbaşılığı ihdas ederek müezzinlerin görevlerini bir tâlimatnâme ile belirleyen hükümdar II. Bayezid (Ölm. 1512)'dir.

Ezan okumanın âdâb ve erkânı zamanla çeşitli farklılıklar göstermiş, bundan da değişik tavırlar doğmuştur. Nitekim eskiden İstanbul, Bursa, Konya ve İzmir gibi önemli kültür merkezlerinin özel ezan okuma tavırlarının olduğu bilinmektedir. Bunlardan “saray tavrı” adı verilen İstanbul tavrının saraya mensup müezzinlerle bazı paşaların bilhassa ramazan aylarında selâtn camilerinde müezzinlik yapmaları sebebiyle halk arasında yerleşmiş olduğu belirtilir.

Osmanlı devrinde sarayda musâhiblik ve ardından müezzinbaşılık görevine yükselmiş meşhur bestekârlar vardır. XIX. Yüzyılın ünlü mûsikîşinaslarından Şâkir Ağa, Hammâmizâde İsmail Dede, Hacı Hâşim Bey ve Rıfat Bey bunlardan bazılarıdır. XX. Yüzyılın ilk yarısında da

müezzin ve müezzinbaşılar arasında mûsikî bilgileri ve seslerinin güzelliğiyle adeta birer ekol haline gelmiş kimseler yetmiştir. Bunlar arasında Süleymaniye Camii müezzinleri Hafız Şevket ve Hafız Kemal, Üsküdar Yeni Valide Camii müezzini Hafız Süleyman, Beyazıt Camii müezzini Hafız Kerim (Akşahin) ve Aksaray Valide Camii müezzini Aksaraylı Hafız Cemal Efendi, Hafız Sadettin Kaynak'dan bilhassa bahsetmek gerekir. (T.D.V., İslam Ans., 1995, c. 12, s. 44)

Bu isimlere günümüzde Bekir Sıtkı Sezgin (Ölm. 1996), Yusuf Gebzeli (Ölm. 1998), İsmail Biçer (Ölm. 1998), Kâni Karaca, Fevzi Mısır, Yusuf Bilgin, Aziz Bahriyeli, İbrahim Çanakkaleli, İsmail Coşar'ı ilave etmek gerekir.

4. NOTA ÇEVİRİLERİ

Çalışmamızın bu bölümü ekte verilmiş CD deki on sekiz ezan kaydının nota çevirileri ve Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca'nın bestelemiş olduğu ezan notasından oluşmaktadır. Kayıtlar arasında, göze çarpacağı gibi, günümüzün en önemli dinî müzik icracılarından biri olan Kâni Karaca'ya ait olanı ve bu kaydın nota çevirisi bulunmamaktadır. Bunun nedeni, yaptığımız araştırma sonucunda, satışta olan veya kişisel müzik arşivinde bulunan kaset ve CD'ler arasında böyle bir kayda ulaşamamamız; kendisinin ezan kaydı ve görüşü olmak talebimize mazeret beyan edip kabul etmemesidir.

Nota çevirileri, Batı müziği akord sistemine göre (la = 440 Hz) yapılmıştır. Bestelenmiş ezan örneği Arel-Ezgi-Uzdilek Türk Müziği Ses sistemine göre (Neva = re = 440 Hz) notaya alınmıştır.

Nota çevirileri yapılırken okuyan kişinin başladığı ses referans kabul edilmiş, parça içerisindeki ton dışına çıkışlar dikkate alınmamış, en uygun gam seçilmeye çalışılmıştır.

Ezan okuyan kişilerin kısa biyografileri ekler bölümündedir.

Çalışmamızın ilişiginde sunulan CD deki ezan kayıtlarının dökümüyle birlikte nota çevirilerinin listesi şöyledir:

- 1- Hicaz Makamında Türkçe Ezan; Sadettin Kaynak (**Kaset, Kendi Sesinden Hafız Sadettin Kaynak, B-10**)
- 2- Rast Makamında Ezan; Sadettin Kaynak (**Kaset, Kendi Sesinden Hafız Sadettin Kaynak, B-9**)
- 3- Sabâ Makamında Ezan; Bekir Sıtkı Sezgin (**Kaset, Özel Müzik Arşivi**)
- 4- Hicaz Makamında Ezan; Bekir Sıtkı Sezgin (**Kaset, Özel Müzik Arşivi**)

- 5- Hicaz Makamında Ezan; Fevzi Mısır (**Kaset, Özel Görüşme Kaydı**)
- 6- Hicaz Makamında Ezan; İsmail Bülbül (**CD, Mevlidi Şerif, 1**)
- 7- Uşşak Makamında Ezan; İsmail Coşar (**Kaset, Davet, A-4**)
- 8- Segâh Makamında Ezan; Doğan Dikmen (**CD, Sarband-Tarihi İslam Eser., 4**)
- 9- Hicaz Makamında Bestelenmiş Ezan; Prof. Dr. Alaaddin Yavaşca (**Yılmaz, 1994, s. 254**)

4.1. HİCAZ MAKAMINDA TÜRKÇE EZAN

Süre: 3.17

Okuyan: Sadettin Kaynak
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Tan rı u lu dur Tan rı u lu dur

Tan rı u lu dur Tan rı u lu dur

Şüp he siz bi li rim bil di ri rim Tan rı dan baş ka yok tu r ta pacak

Şüp he siz bi li rim bil di ri rim Tan rı dan baş ka yok tu r ta pa ca k

Şüp he siz bi li rim bil di ri rim Tan rı nın el çi si di r Mu ham med

Şüp he siz bi li ri m bil di ri ri m Tan rı nın el çi si di r Mu ham med

Hay di na ma za

Hay di na ma za

Hıcaz Makamında Türkçe Ezan (Devamı)

Sadettin Kaynak

4.2. RAST MAKAMINDA EZAN

Süre: 3.09

Okuyan: Sadettin Kaynak
Notaya Alan: M.T.Öztürk

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal lah

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa lâ h

Hay yea les sa lâ h

Rast Makamında Ezan (Devamı)

Sadettin Kaynak

Hay yea lel fe lâ

h

Hay yea lel fe lâ

h

Al la hu ek ber Al la

hu ek ber

Lâ

i lâ he il lal la h

4.3. SABA MAKAMINDA EZAN

Süre: 4.01

Okuyan: Bekir Sıdkı Sezgin
Notaya Alan: M.T.Öztürk

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

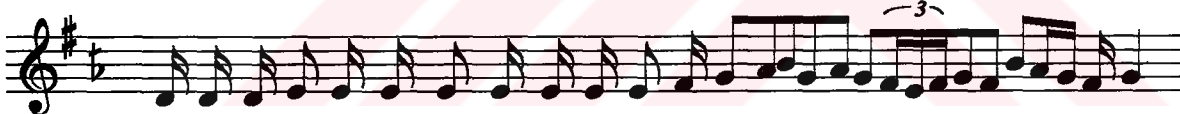
Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa lâ h

Hay yea les sa lâ h

Saba Makamında Ezan (Devamı)

B. Sıdkı Sezgin

Hay yea lel fe lâ

h

Hay yea lel fe lâ

h

Es sa lâ tu hay run mi nen nevm

Es sa lâ tu hay run mi nen nevm

Al la hu ek ber Al la

hu ek ber

Lâ

i lâ he il lal la

h

4.4. HİCAZ MAKAMINDA EZAN

Okuyan: Bekir Sıdkı Sezgin
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Süre: 3.11

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les se la h

Hay yea les se la h

Hicaz Makamında Ezan (Devamı)

B. Sıdka Sezgin

Hay yea lel fe la h

Hay yea lel fe la h

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Lâ i lâ he il lal la h

4.5. HİCAZ MAKAMINDA EZAN

Süre:3.24

Okuyan: Fevzi Mısır
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa la h

Hay yea les sa la h

Hicaz Makamında Ezan (Devamı)

Fevzi Mısır

4.6. HİCAZ MAKAMINDA EZAN

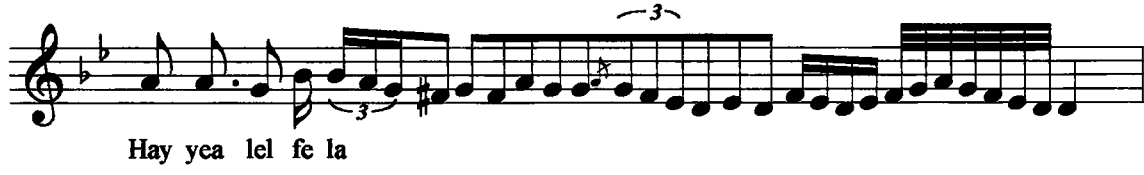
Süresi: 3.35

Okuyan: İsmail Bülbül
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Hicaz Makamında Ezan (Devamı)

İsmail Bülbül

4.7. UŞŞAK MAKAMINDA EZAN

Süre: 3.11

Okuyan: İsmail Coşar
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa lâ h

Hay yea les sa lâ h

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Uşşak Makamında Ezan (Devamı)

İsmail Coşar

Hay yea lel fe lâ

h

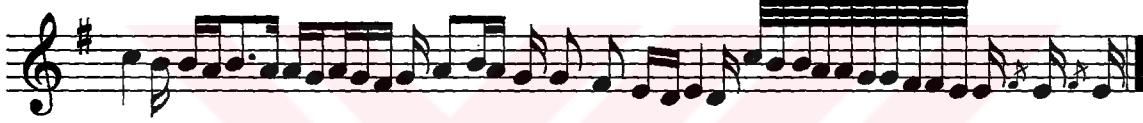
Hay yea lel fe lâ

h

Al la hu ek ber Al la

hu ek ber

Lâ

i lâ he il lal la

4.8. SEGÂH MAKAMINDA EZAN

Süre: 3.35

Okuyan: Doğan Dikmen
Notaya Alan: M.T. Öztürk

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal lah

Eş he dü en lâ i lâ he il lal lah

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa lâ h

Hay yea les sa lâ h

Segâh Makamında Ezan (Devamı)

Doğan Dikmen

Hay yea lel fe lâ

Hay yea lel fe lâ

h

Al la hu ek ber Al la

hu ek ber

Lâ

i lâ

he il lal lah

4.9. HİCAZ MAKAMINDA BESTELENMİŞ EZAN

Prof. Dr. Alaattin Yavaşca

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Eş he dü en lâ i lâ he il lal lah

Eş he dü en lâ i lâ he il lâ la h

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul lah

Eş he dü en ne Mu ham me den re su lul la h

Hay yea les sa la h
Hay yea lel fe la h

Hay yea les sa la h
Hay yea lel fe la h

Al la hu ek ber Al la hu ek ber

Lâ i lâ he il lal la h

5. EZAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Tez çalışmamızın bu bölümünde Türk Din Mûsikîsi ve ilâhîyat alanlarında uzman kişilerle, belirli zamanlarda, konumuz hakkında yaptığımız özel görüşmeler yer almaktadır.

5.1. Prof. Dr. Zekeriya Beyaz (İlahiyatçı; M.Ü. İlâhîyat Fak. Dekanı)

Ezan, Yüce Tanrı'nın insanlığı kendi huzuruna çağrısıdır. Ezanı duyan Müslüman kendisini yaratan yüce kudretin huzuruna gönülden ya da fiilen gider.

Allahu Ekber, dört defa tekrarlanıyor. Yeryüzündeki tüm diktatörlere, bütün büyüklük taslayanlara karşı ihtar üzerine ihtar çekilmekte. "En büyük Allah'tır" denerek bütün varlıklar onun karşısında küçülmekte, hizaya davet edilmektedir.

Eşhedü en lâ ilâhe illallah. Müezzin efendi onu dinleyen ve diğer bütün insanların adına, o ilâhî kudret fermanına karşılık olarak: "Evet Ya Râb! Senden büyük kimse yok. Varlığına, birliğine iman ettik. Görürcesine, dokunurcasına, işitircesine iman ettik, şehâdet ediyoruz. Sen varsın, en büyük sensin."

Eşhedü enne Muhammeden resulullah. "Ya Râb senin gönderdiğin haktır. Hz. Muhammed haktır. Elçine, bize Allahu Ekber lafzını öğreten, doğru söylüyor. O'na inandık" diyoruz.

Hayye ales salâh "Namaza buyrun". Haydın namaza değil. Daha nazik, daha ince bir ifadeyle.

Hayye alel felâh. "Kurtuluşa gelin." Burası atf-ı tefsirdir. Yani salât, felâh ile tefsir edilmektedir. Namazla kurtuluş içiçe. Yani, öyle bir namaz olmalı ki sizi kurtarmalıdır. Ne acıdır ki bugün, bir kurtuluş sebebi olan namaz bir uyuşukluk sebebi haline gelmiştir. Çünkü namazın özü kalmamıştır.

Tarih boyunca birçok konuda olduğu gibi, ezan konusunda da atılım yapamadık. Ezan okuma konusunda bir fakirlik vardır. Atalarımızın oluşturduğu makamla okuma geleneği son 20-25 yıldır terkedildi. Kendilerini Arap gibi okumaya zorluyorlar. Bu da bizi rencide ediyor. Eski, güzel usûlde okuyan birkaç müezzin var. Ben şahsen bunlara ödül verilmesini istiyorum.

Ezanın bütün dünya dillerine tercüme edilip, o ülkelerin müzik zevklerine göre bestelenip okunması gerekir. Bu bir zenginliktir. Böyle bir ezan albümü ortaya konmalıdır. Bu besteler hem sözlü, hem sözsüz çalınmalıdır. Buna ilaveten Müslüman ülkeler tarafından bilim adamları ve müzisyen temsilcilerin vereceği bir kararla, sözlü ve sözsüz ortak ezan tespit edilmeli.

Ezan bu yapılacak işlerle bütün insanlığa ulaştırılmalıdır. (02 Ocak 2001)

5.2. İsmail Coşar (Din Görevlisi; Ankara Kocatepe Camii İmamı)

Ezan-ı Muhammedî, Hz. Peygamber döneminden bugüne devam etmekte olan bir uygulama. İlk uygulamayı ele alırsak, Hz. Peygamber özellikle Bilal-i Habeşî'yi seçmiş. Niçin? Sesi güzel olduğu için. İlk olarak anlayacağımız şey, ezanın güzel sesle okunmasıdır.

Türkler Osmanlı döneminde mûsikî tatbik etmişler ezana. Bu dönemde ezan konusuna çok önem verilmiş, her vakit ezan aynı makamla okunmuş, yani o günden bu yana böyle bir gelenek var. Bu gelenektir, dinî bir zorunluluk değildir, fakat insanların bundan daha büyük bir haz alması için yapılmış bir gelenek. Bu geleneğe göre; sabah ezanı sabâ makamında, öğle ezanı uşşak makamında, ikindi ezanı hicaz veya rast, akşam ezanı segâh, yatsı ezanı hicaz makamında. Hocalarımızdan böyle gördük. Ezanın anlamı davettir. Bence, güzel bir şekilde makamıyla okunursa ezan amacına ulaşır.

Birçok hatıram var bu konuyla ilgili. Bir vakit ezan okurken simitçinin biri durdu. Ezanı bitinceye kadar dinledi. Bir zaman sonra o adamla karşılaştığımda: “Ben okur-yazar değilim. Ezandan çok hoşlandım. Namaz kılmak istedim. Ne namaz suresi ne de namaz kılmayı biliyorum. Camide herkese bakıp yatıp kalktım. Benim

namazım oldu mu?" diye sordu. Biz de oldu dedik. Görüyorsun güzel bir ezan cahil, adını bile yazmasını bilmeyen bir insanı nereye çekiyor, öğrenmeye teşvik ediyor.

Günümüzde vatandaş ekmek yesin diye camiye müezzin tayin ediyorlar. Bu eskiden böyle değildi. Şu an okunan ezan maalesef insanları camiden kaçırıyor. Onun için ezanın güzel sesle, makamına uygun şekilde okunması lazım. (14 Eylül 2000)

5.3. Yrd.Doç.Dr. Süleyman Erguner (Ney Sanatçısı; İ.T.Ü. T.M.D.K. Öğr.Üyesi)

Kelime anlamı olarak bildirme manâsındadır. Farz olan namaz vakitlerinin geldiğini ilan etmek. Her namaz için ezan okunmuyor.

Geleneğimizde mûsikî formu haline gelmiş ezan farklı makamlarda okunuyor. Sabah ezanı sabâ, dilkeşhâveran; öğle ezanı rast, ikinci hicaz; akşam segâh, eviç, hüzzam; yatsı uşşak, bayatî makamında. Fakat bu makamların tam bir standardı yok. Öğle ezanını hicaz da okuyabilir. Ama nikrîz olmuyor. Belli makamların dışına çıkılmıyor. Makamların tespitinde belli noktalar esas alınmış. Niye sabahın köründe hicaz okunmuyor da dilkeşhâveran okunuyor? Ana makamları tercih etmişler. Dinî mûsikîde daha çok tercih edilen makamlar içerisinde kalınmış. Geleneğimizde olan bir şey daha var. Akşam ezanı daha hızlı okunuyor.

Bugüne gelirsek, sabah ezanı genelde hüseyini. Bu gibi yanlış uygulamaların temelinde bilgisizlik var. Uzun zamandan beri bilgisiz insanların yapmasıyla bu hale gelmiş. Makamların hiçbirine riayet edilmiyor. Aklına nasıl gelirse, öğrendiği tek tarzı bütün vakitlerde okuyor. Büyük camilerin dışında yapılan bu. Üzücü bir şey.

Türk okuyuşu denilen bir tarz var. Bunu diğer İslam ülkelerinde görmek mümkün değil. Şu an Türkiye'de öyle bir kesim gelişti ki, hem mûsikîde hem de kültürde Araplaşmayı öne çıkardılar. Bu Araplaşma, ezan okumada da var. Ben Türklerin ezana uyguladığı müzikle Hz. Peygamber'in emrini çok daha iyi yerine getirdiklerine inanıyorum. Bizim müezzinlerin farkı, ses unsuru ve makam.

Eskiden müthiş müezzinler vardı. Dedem Süleyman Erguner, Yavuz Selim Camiinin müezzini; Sadettin Kaynak da imamı. Şimdi camiye bak. Sadettin Kaynak imam, Süleyman Erguner müezzin. İkisi de mûsikî adamı. Farkı görebiliyor musun?

1930'lu yılların ezan okunmasını model almak lazım, çünkü onlar belli bir tarz oluşturmuşlar.

Diyaret'in bu konu hakkında çalışma yapması lazım. Şu an ezan nasıl okunuyor? Tespit edilmesi lazım. (05 Ocak 2001)

5.4. Yrd. Doç. Dr. Emin Işık (İlahiyatçı; M.Ü. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi)

Ezan bir davettir. Müslümanların cemaate, camiye davet edilmesi, namaz vaktinin ilan edilmesidir.

Hz. Bilal'in nasıl ezan okuduğunu bilmiyoruz. Tek bildiğimiz çok güzel okuduğu, sesinin güzel olduğu. Hz. Peygamber ezanı, rüyasını görene değil, Bilal'e okuttu. Buradan anlamamız gereken tek şey var: Ezan, güzel ve kuvvetli bir ses istiyor.

Ezan, İslam'ın vitrinidir. Mutlaka güzel okunması lazımdır. Müezzin efendinin sesi kısık olabilir, grip olabilir. Başka ezanlar okunuyorsa –mesela İstanbul'da camiler birbirine çok yakın- o gün o müezzin okumayabilir. Ötekiler yeter. Tek bir cami varsa orda da imam okusun. Ezan-ı Muhammedîyi bozuk sesle okumak bence caiz değildir. Çünkü, bu çirkinliğin teşhiri gibi oluyor.

Arapların okuduğu ezan genelde Rast makamında onun da alt akordlarından. Şam ezanı, Arap'la Türk ezanı arasındadır. Biraz daha yüksek akorttandır. Bizde ise, tavandan okunur. Daha doğrusu, eskiden böyleydi. Şimdi mikrofon var, mikrofon ayarları güzel olmalı. Bazıları mikrofonu sonuna kadar açıyor. Çirkin bir ses mikrofonla birkaç kat daha çirkin bir sese dönüşüyor. İnsanların kulaklarını tırmalıyor. Ezan davettir, aşk ile şevk ile okunur. Yüreğini de katacaksın ezan okurken.

Ezanın en gelişmiş şekli İslam ülkeleri arasında İstanbul'dadır. İstanbul bizim mûsikîmizin, kültürümüzün zirveye ulaştığı bir yer, öteki şehirler buradan ilham

almıştır. Celâleddin Afgânî'nin küçük bir seyahatnâmesi var. Antakya'dan bahsederken diyor ki "İki şey dikkatimi çekti. Hocaların fıkıh bilgisi, İstanbul'dan sonra gördüğüm İslam şehirleri arasında minarelerinden en güzel ezan okunan şehir".

Bir de ezanların vakte göre hangi makamlarda okunacağı meselesi var. Umumiyetle sabah sabâ; öğle hicaz; ikinci uşşak, nevâ,hicaz; akşam segâh ve hızlı okunur, çünkü dar vakittir; yatsı rast.

Eskiden müezzinler kıraat bilir, mûsikî bilirdi. Dârul Kurrâlar vardı. Şimdiki konservatuarlar gibi. Güzel sesliler alınır, bir-iki sene burada yetiştirilir,ondan sonra da vazifelendirilirdi.

İstanbul'dan bahsettik. İstanbul mûsikîyi hayatın içine koymuştur. Meselâ yoğurt satan adam "Yoğuuurt!" diye satmaz. "Silivrii kaymak!" diye satardı. Simit satan, helva satan kişilerin kendilerine göre nağmeleri vardı. Bu insanlar, evlerdeki uyuyan bebekler ve hastalar rahatsız olmasın diye, böyle yaparlardı. Ezanlar da böyle okunuyordu. Şimdi adam açıyor hoparlörü sonuna kadar, mahalle ayağa kalkıyor. Kötü ezandan irkilerek uykudan kalkan çocuğun ezana karşı sevgisi, saygısı kalmaz. (25 Aralık 2000)

5.5. Fevzi Mısır (Emekli Din Görevlisi; Mevlidhan)

Ezan, güzel sesle okunur. Evvela güzel ses olacak ve okuyan kişi makamları bilecek. İlk ezanı okuyan kişi olan Bilal, cemaatin en güzel seslisiydi. Makamlar dedik. Sabah ezanı mutlaka sabâ okunacak, diğerlerini istediği makamda okuyabilir. Kesin bir şey yok. Hicaz, rast, segâh, eviç, hüzzam, uşşak. Kendisine bağlı.

Hz. Peygamber zamanında ezan nasıl okunuyordu, belkide o dönemde kendilerine göre belli bir makamda okuyorlardı, bilemiyoruz. Özellikle Arabistan'da çok ezan dinledim, fakat bizim ezanımıza hiç benzemiyor.

Ezanla ilgili çok anım var. Bunlardan birini anlatayım. 1951 yılında Büyükkada'da imam oldum. Bir müezzinimiz var, ama sesi o kadar çirkin ki, biliyorsun, orada daha çok gayrimüslimler var. Cuma sabah ezanlarını ben okumaya karar verdim. Caminin mikrofon teşkilatı çok güzel. Buna bakan bir teknisyenimiz de

var. Böyle devam ederken, Cuma günleri kapımıza elinde çiçek veya bir hediyeyle 65-70 yaşlarında yahudi bir bayan gelmeye başladı. Ama her Cuma, gözleri yaşlı. “Hocam sabahleyin sizi dinledik. Ağladık” der giderdi. Belli bir zaman geçti. İkinci namazı vakti, o bayan cemaat arasında oturuyor, ayağa kalktı. “Muhterem Müslümanlar! Hoca Efendi’yi her Cuma dinliyorum. Huzurlarınızda Müslüman oluyorum. Siz de bana şahit olun” dedi. Kelime-i Şehadet getirdi.

Eskiden çok önemli müezzinler vardı. Hafız Kemal, Hafız Şevket, Mustafa Efendi, Hacı Burhan, hatta Hafız Şevket yanlış ezan okuyanı bastonuyla kovalardı. Böyle insanlar vardı. Bu nesil tükendi. Şimdi güzel sesli birisine rastlıyorsun “Aman oğlum gel, meşk edelim” diyorsun, gelmiyor. “Ben sana geleyim” diyorsun, ilgilenmiyor. Merak yok şimdi. Emek vermeden, çalışmadan olmaz. (10 Ocak 2001)

5.6. Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan (İlahiyatçı; M.Ü. İlâhîyat Fak. Öğr. Üyesi)

Ezanı Türk mûsikîsinde form olarak cami mûsikîsinin içerisinde mütalaa ediyoruz. Ezanların bizde fazla parlak olmayan, fazla tizlerde dolaşmayan makamlarla icra edilmesi gelenek olmuştur. Ana makamlarda, ağırbaşlı makamlarda ezan icrası daha revaçta olmuş. Bunun yanında İstanbul ve civarındaki ezanlar sanki bir ölçü kabul edilmiştir. İstanbul bir kültür merkezi. Bazı ifadelerde rastlıyoruz, İstanbul ezanı diye.

Ezan kendi kültürümüze has bir şekilde mûsikî olarak ortaya çıkıyor. Bundan dolayı, iyi ezan okuyabilmek için mûsikîşinas olmak gerekiyor. Ezan okuyan kişinin geniş bir sesinin olması lazım. Eskiden Osmanlı Devrinde Salâtin camilere müezzin tayin ederlerken bu konuya çok dikkat ederlermiş. Eski vakfiyelere bakarsak geçen ifade şu: “Güzel sesleri olan kişiler ezan okusunlar” Müezzin olmak için en önemli unsurlar, mûsikî bilmesi ve sesinin güzel olması. Bunlar kayıtlara geçen ifadelerdir. Mûsikî kabiliyeti olan kişiler Enderûn ve meşkhânelerde eğitim gördükten sonra sarayda müezzinlik ve imamlık yapıyorlar. Bu kişiler, görevlerini Padişah’ın gittiği yerlerde ona eşlik ederek sürdürüyorlar. Böylece saray tarzı çevreye yayılıyor.

Fazla parlak olmayan makamlar demiştik. Rast, uşşak ve ailesi (nevâ, bayâti gibi), hicaz (sabah dışında her vakitte), düğâh makamı, sabah vaktinde okunmak üzere sabâ, dilkeşhâveran, bestenigâr...

Ezan okunurken çok fazla nağme yapıldığı, uzatıldığı zaman manevi havası gitmiş gibi geliyor bana. Fazla sanat gösterisi yapılmadan icra edilmeli.

Son devirdeki önemli müezzinlerden bahsederseniz; Sermüezzin Rıfat Bey, Hafız Cemal Efendi, Hafız Kemal, Süleyman Karabacak. Hafız Kemal'le Hafız Cemal'in sabahları çifte ezan okudukları rivayet ediliyor. Aksaray Valide Camii ve Süleymaniye Camii. Mesafeyi düşünün. Çok enteresan.

Bugün müezzinlikte mûsikî pek aranmaz oldu. Hüsni savt (güzel ses), kubhu savta (çirkin sese) çevrilmiş durumda. Bugün maalesef keşke okumasa dedirtecek müezzinler var. (07 Ocak 2001)

5.7. Doç. Serdar Öztürk (Besteci, Koro ve Orkestra Şefi; İ.T.Ü. T.M.D.K.

Öğr.Üyesi)

Ezan-ı Muhammedî, namaz vaktinin geldiğinin bildirilmesi ve çağrı ünlemidir. Bunun müzikle yapılması, beş ayrı vakit ezanın beş ayrı makamla okunması, Türk geleneğidir.

Ezanın Türk kültür ve geleneğinde çok önemli bir yeri vardır.

Ezani eski devirlerde, teknik imkanların bulunmadığı yıllarda, minarelerden, müezzinler ellerini belirli bir şekilde yüzlerine götürerek yüksek bir sadâ vererek okurlardı.

Ezanda güzel ses ön plandadır. Bunu Hz. Muhammed'in istediği ve bu şekilde uygulattığı rivayet ediliyor. Ben bu konulara girmeyeceğim.

Ezanın Türk geleneklerinde çeşitli makamlarla okunmasının büyük bir kültür meselesi olduğuna inanıyorum. Bu noktada Yahya Kemal'in Ezan-ı Muhammedî şiirini hatırlatmak isterim.

Dünya üzerinde ezandan daha ulvî bir çağrının olduğunu düşünmüyorum.

Günümüzde özellikle sabah ezanlarında kötü sesle ve ayarlanmamış mikrofonlarla çok kötü okunan ezanın, halk üzerinde olumsuz etkisi vardır.

Ayıp olmazsa başımdan geçen bir olayı anlatayım. Oturduğum evin orada sabah namazı vakti köpeklerin fena halde bağırdıklarını, uluduklarını duydum. Çünkü, müezzin sabah ezanını püfleyerek bet bir sesle okuyordu. Ezanın böyle bağırtı şeklinde okunması mahalledeki köpekleri bile rahatsız etmişti. Ezan, bu değildir.

Ezanın güzel sesle ve mûsikî bilen birisi tarafından -en azından gerekli makam bilgisine sahip- okunması gerektiğine inanıyorum. (25 Kasım 2000)

5.8. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk (İlâhîyatçı; İ.Ü. İlâhîyat Fak. Dekanı)

Namaz için vakit belirleyici bir duyuru, ezan budur. Tarih içinde bir tür takvim görevi yapmıştır. Bugün takvimin yaptığı görevi, o gün ezan yapıyordu. Takvim imkanı yoktu vakti belirlemek için ve namaz da vakte bağlı bir ibadet olduğundan bunun duyurulması gerekiyordu. Bu işlevi yapıyordu. Bugün anlamı, zaten Kur'an kaynaklı da olmadığı için, bir duyuru aracı olduğu için, folkloriktir. Folklorik bir değer olarak korunabilir. Bunun için de kaynağındaki yapısına ve tarzına uygun korunması lazımdır. Yani çıplak insan sesiyle okutulması lazım, cihazlardan kurtarılması lazım. Cihazlardan okutulmasının hiçbir anlamı yoktur. Çünkü daha fazla ses çıkararak kime, neyi duyuracaksın? Herkesin evinde radyosu var, televizyonu var, takvimi var. Her şey bellidir, kimse ezan okundu mu, ben namazımı kılayım, diye bir düşünce içerisinde değildir hiçbir yerde. Dolayısıyla bunu cihazla okutup, daha fazla bağırtmanın hiçbir esprisi yoktur. Sadece taciz ediyor. Halbuki folklorik, nostaljik esprisine uygun olarak; insan sesiyle, güzel insan sesiyle okunması lazım, hatırasının yaşatılması için. Bu şekilde kentte, köyde, kasabada belli birkaç yerde okutulabilir. Yoksa, bunun dışında, aralarında 100 metre olan camilerde hoparlörü açıp sonuna kadar beşer dakika aralıklarla ve çoğunlukla hiç de hoş olmayan seslerle, ezan okutuyoruz diye, bir nevi gürültüye dönüşen sesleri çıkarmanın bir alemi yok. Yani, bu, dinin olmazsa olmazı filan değildir, vakit duyurusu için bir araçtır. Bugün bunları başka şeyler yapıyor. Ama dediğim gibi bir hatıra olarak, bir folklorik değer olarak insan sesiyle belli yerlerde okutulup bu hatıra yaşatılırsa güzel olur.

Ezanın tercümesi meselesine gelince.. Tercümesine gerek yoktur. Bu bir tür paroladır. Namaz vaktini duyuran bir paroladır. Bunun tercümesi olmaz ki. Çan sesinin tercümesi olur mu? Olmaz. Bugün takvimden, radyodan, televizyondan vakti öğreniyorsun. O, işte tercümesidir. Başka tercümesi olmaz, madem ki folklorik, nostaljik bir değer olarak hatırası yaşatılacak, o zaman tercümenin hiç olmaması icap eder. Bunun bir esprisi yok. (12 Ocak 2001)

5.9. Niyazi Sayın (Ney Sanatçısı; İ.T.Ü. T.M.D.K. Öğr. Görevlisi)

Ezan nedir? Ezan namaza çağırma vasıtası. Peygamberimiz zamanında Müslümanlar mahdud idi, yavaş yavaş gelişti. Rivayetlere göre önceleri namaz vakti geldiğinde kapı kapı dolaşıp, camiye gelin derlermiş. Daha sonra bir taşın üzerine çıkıp okunmaya başlamışlar, sonra camide.

Ezanın maksadı namaza, birliğe davet etmek.

Ezanların okuyuş tarzları vardır belli makamlarda. Fakat bu makamlar pek sabit değildir. Mûsikî girmiştir işin içine. Bu şekildeki davete daha çok insan gelir.

Bugünkü icrayı düşünürsek pek bir şey kalmadı. Bu işi bilenler vefat etti. Şu an seslerinin olduğunu zannedenler var. Fransızların bir sözü vardır. “Bağırarak, mûsikî değildir” diye. Eskiden bu işleri çok iyi bilen hocalardan talebelere, oradan onun talebesine geçen müzik hareketi vardı. Bunlar kayboldu. Eskiden nefis müezzinler varmış. Meselâ Karabacak Süleyman, namı değer Çingene Süleyman, Aksaraylı Hafız Cemal.

Ezan okuyanların mûsikî bilgisi olacak, okurken geçkiler de yapabilir ama yakıştırması lazım. Bu işin kültürle alakası var. Mûsikî kültürü, kendi özel kültürü. Şimdi bunlardan çok uzaklaştık. İstanbul kayboldu. İstanbul çok mühimdi. Bu işte İstanbul esastır, her şeyin merkezi İstanbul. Bu gibi insanlardan mahrum olunca İstanbul bu hale geldi. Umumî kültür, İstanbul’un evi, barkı, mezarları, ağaçları hepsini bir araya getirdikten sonra minareden çıkan ses güzel olur. Başka türlü olmaz. Bugün ezan okumuyorlar, bağıyorlar. (08 Ocak 2001)

5.10. Necdet Tanlak (Besteci, Ses Sanatçısı)

Ezan lügât mânâda, bildirme olarak geçer, istilâhi mânâda ise namaz vaktini bildirmek ve Müslümanları ibadete çağırmak için minarelerden okunan kutsî sözlerdir, şeklinde tarif edilebilir.

Ezan, dinî mûsikîmizin camii mûsikîsi kısmındadır.

Günde beş kere Müslümanların kulaklarında olan ezanın gerek lafız itibariyle gerekse melodi olarak ruhlara huzur vermesi bir lütf-u ilâhidir.

Kendisinden dinî mûsikî meşkettiğim Fatih camii müezzinbaşı Aziz Mahmut Kutlu'dan öğrendiğime göre ezan şu makamlarda okunur:

Sabah ezanı sabâ makamında; öğle ezanı düğâh makamı; ikinci hicaz, uşşak, nevâ; akşam ezanı segâh; yatsı uşşak, rast, hicaz makamlarında. Öğle ezanının düğâh okunması, sabah ile öğle arasında bir bağlantı kurmak içindir. Okunacak makam hava durumuna göre de değişebilir.

Şu an çoğunlukla, İstanbul'a gelip vazife almış bir müezzin efendi hiçbir eğitim almadan köyünden, kentinden nasıl öğrenmişse öyle okuyor ezanı. Bilenler tarafından müezzinlere ezan eğitiminin verilmesi lazımdır. Bugün en çok dikkat çeken yanlış, akşam ezanlarının uzatıla uzatıla okunmasıdır. Oysa akşam ezanının kısa sürede bitirilmesi lazım.

Ezan okuyacak kişinin öncelikle Kur'an'ı yanlışsız okuması lazım. Çünkü ezan, Kur'an ağzıyla okunur. İkinci olarak meşk etmiş olması lazım, okuyan kişinin sesi tercihen bariton veya tenor olmalı. (07 Ocak 2001)

5.11. Prof. Yalçın Tura (Besteci, Müzikolog; İ.T.Ü. T.M.D.K. Müdürü)

Dinî mûsikîyi ikiye ayırıyoruz. Cami mûsikîsi, tasavvuf mûsikîsi. Cami mûsikîsinde sözler Arapça'dır ve formların büyük çoğunluğu makam dairesinde, usül dairesi haricinde, yani resitativ dediğimiz tarzdadır. Ezan da böyle.

Çok eski zamanlardan beri müziğin, makamların insan ruhu üzerinde etkisi incelenmiş ve zamana göre farklı makamların kullanılması tavsiye edilmiş, gelenek

bu. Ezanda da hangi makamın hangi vakitte tercih edildiği, bilenler tarafından sürdürülen bir gelenektir.

Ezanın belli cümleleri var. Eğer müzikle söyleniyorsa –ki ezanın müzikal bir form olması bizde olan bir şey- bir başlangıç, bir gelişme ve bir bitiş uygulanabilir.

Ezanın çalgısız, insan sesiyle yapılmış olması çok ilginç. İnsan sesi aslında en güzel alettir. İbadet Tanrı'nın varlığının, birliğinin hatırlanması, takdis edilmesidir. Atalarımız ezanı müzikle birleştirip okuyarak çok güzel hale getirmişler. İbadete çağırmanın böyle güzel bir şekilde yapılmış olması, ezanı kendi fonksiyonunun üzerinde ayrıca bir kat daha etkili yapabilir. Bunun için gayet iyi yapılması gerekir. Eğer sıradan bir şekilde yasak savar gibi, hatta kötü şekilde yapılırsa ters tepki getirir. Bunun sonucunda asıl amaca hizmet edilmemiş olur. Şu an güzel ezan çok azaldı.

Ezan davet olduğuna göre Türkçe okunması gerekir. Kur'an'ın Arapça okunması başka, ezan başka. Ezanın sözleri Allah kelâmı değil. Bence İslamiyet'in istiklali için, İslam'ın Arap kültürünün silahı halinden çıkarılması, kurtarılması gerekmektedir. Başka türlü, Tanrı kelâmını sınırlandırmak oluyor. (05 Ocak 2001)

5.12. Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca (Besteci, Ses Sanatçısı; İ.T.Ü. T.M.D.K. Öğr.

Üyesi)

Ezan, dinî mûsikîden bir parçadır. Serbest okunur, fakat bu serbestlik içerisinde kuralları vardır. Ezanın da erbâbından meşk edilerek öğrenilmesi lazımdır. Bu meşk sayesinde ezan icabına göre okunmuş olur. Şimdi başıbozuk bir halde. Eskiden bu kurallar geçerliydi. Çok önemli mûsikîşinaslar ezan okumak için fırsat ararlardı.

Güzel ses sünnettir. Mutlak surette ezan okuyan kişinin sesinin güzel olması lazımdır, ondan sonra mûsikîyi icap ettiği yere kadar bilmesi lazımdır. Bunlara sahip olmayan bir kişinin ezan okuması, yabancılara yapacağı etki açısından da çok yanlıştır. Ezanın etkisi çok mühimdir. Ezan bir davettir. Davetin de daima sempatik olması lazımdır. Mûsikî bilecek, sesi mutlak surette iyi olacak, ifade kabiliyeti olacak ve vaktine göre makamında ezanı okuyacak. Hz. Peygamber Bilal-i Habeşi'yi ezan

okumada vazifelendiriyor. Niçin? Çünkü, mevcudun içinde en güzel sesli o olduğu için.

Türklerde müzikoterapi, yani müzikle tedavi çok evvelden Avrupa'dan evvel mevcutmuş. Bunu Farabî'nin, İbn-i Sinâ'nın eserlerinden anlıyoruz. Dolayısıyla bir rahatsızlıkta hangi makamın hangi saatlerde daha müessir olduğu tespit edilmiş. Bu, ezan makamının seçimine de etki etmiş. Müezzinlerin dinî mûsikîyi de çok iyi bilen hocaların kursundan geçmesi lazım, yoksa müezzinlik öyle kaba saba şekilde yapılacak bir şey değildir.

Bugün maalesef tek tük ferah okuyuşlar duyuyoruz. İstanbul'un işgal zamanından kalma bir olay var. Çok enteresan. Çingene Süleyman adında bir müezzin var, İngiliz askerleri devriye dolaşırken, bu müezzinin ezanından o kadar etkileniyorlar ki, selam durumuna geçiyorlar. Yani, bu derece etkili sesler lazım. (05 Ocak 2001)

6. SONUÇ

Tez çalışmamız esnasında yaptığımız araştırma ve görüşmeler ışığında Türk Din Mûsikîsi'nde ezan konusunda şu sonuçlara vardık.

1. Hz. Peygamber, ezanı topluluğun en gür ve güzel seslisi Bilâl'e okutmuştur. Bundan dolayı ezan okuyacak kişinin güzel ve kuvvetli bir sese sahip olması gerekir.
2. Ezanı okuyacak kişinin belli bir ses özelliğine sahip olması, onun mûsikiye konu olması için en büyük delildir.
3. Türkler tarihte İslam toplumları arasında bu espriyi en iyi kavrayan millet olmuş, ezan okuyuş tarzı ve tavrıyla eşsiz bir mûsikî geleneği kurmuştur.
4. Her yeni doğan Türk müslüman çocuğun kulağına okunan ezan çocuğa ilk dinî telkin olmuş, (Yiğitbaş, 1968, s. 28) bu oluşturulmuş olan mûsikî geleneğine duyulan heyecanı canlı tutmada yardım etmiştir.
5. Ezan okurken kullanılacak makamın seçiminde belli makam aileleri ön plana çıkmıştır.
6. Bilhassa eski devirlerde müezzinde aranan özellikler ve ona verilen eğitim; dinî-lâdinî mûsikî mensuplarının ve bu kişilerin yapmış olduğu üretimlerin kalite ve kantitesini arttırmıştır.
7. Mûsikî eğitim ve öğretim sistemi olan meşke sıkı bağlılığın doğal sonucu olarak tarih içinde nota yazımına gereken önem verilmemiş ve bu şuur yeni nesillere aktarılmıştır. (bkz. Behar, 1998, s. 130-139) Bu, özellikle eski ezan icralarının şimdiki nesiller tarafından bilinmemesine yolaçan nedenlerden biridir. Bilinen en eski ezan notası örneği bir Alman olan Athamius Kireker tarafından (Ölm. 1680) Musungia Universalis (1650) adlı kitabında Turriculum Alla Alla başlığıyla verilmiştir. (Aksoy, 1994, s. 45) (Bu notanın

bir fotokopisi Bülent Aksoy'un bahsettiğimiz eserinin 286. sayfasından alınarak çalışmamızın ekler kısmında verilmiştir.) Yakın tarihimizde daha çok bu problemi giderme amacıyla olacak Durri Turan (Ölm. 1961), Sâdi Hoşses (Ölm. 1984) ve Prof. Dr. Alaattin Yavaşca gibi besteciler ezan bestelemişlerdir. (Akdoğan, 1996, s. 326)

8. Ülkemizde Cumhuriyet dönemiyle farklılaşan kurum ve kuruluşlar (tekke ve zaviyelerin kapatılması, Diyanet İşlerinin yapılanması) dinî mûsikî üretimini etkilemiş, iyi ezan okuyan kişiler parmakla gösterilecek kadar azalmıştır. Bu konunun birinci dereceden muhatabı olan Diyanet'in gereken hassasiyeti gösterememesi sonucunda ezan okuma geleneğimizin devam edebilme ihtimali azalmıştır.
9. Diyanet, günümüzde çoğunlukla Arap tarzı, kötü ses ve tesisatla okunan ezanın, eski güzel günlerine döndürülmesi için çalışmalar yapmalıdır. Bu çalışmalarda kabul edilmesi gereken ölçü İstanbul tarzı ezandır. Çünkü İstanbul tarihte Türk Mûsikîsinin kalesi olmuş, (bkz. Tura, 1998, s. 32-34) en güzel ezan icrası (İstanbul tarzı, saray tarzı) buradan çıkmıştır.
10. Diyanet'in ezanı iyileştirme adına yapacağı çalışmalar mûsikî üstatlarının gözetiminde, konservatuarların ilgili birimleriyle yürütülmelidir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AKDOĞU, Onur; 1996, Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, Ege Üniversitesi

Yay., İzmir

AKSOY, Bülent; 1994, Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Mûsikî, Pan

Yay., İstanbul.

BEHAR, Cem; 1998, Aşk Olmayınca Meşk Olmaz, Yapı Kredi Yay., İstanbul

ÇAM, Nusret (Prof. Dr.); 1999, İslam'da Sanat Sanatta İslam, Akçağ Yay., Ankara.

ERDOĞAN, Mehmet (Doç. Dr.); 1994, İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi,

M.Ü. Yay., İstanbul.

GAZALÎ, İmam; 1973, İhyâ-u Ulumi'd-din (Tercüme), Bedir Yay., İstanbul.

GROBAR, Oleg; 1998, İslam Sanatının Oluşumu (Tercüme), Yapı Kredi Yay.,

İstanbul.

HART, Leslie A.; 1992, Human Brain And Human Learning, Village Of Creek Yay.,

Arizona.

KARADENİZ, M. Ekrem; 1979, Türk Mûsikîsinin Nazarî ve Esasları, T. İş Ban.

Yay., İstanbul.

ÖZKAN, İsmail H.; 1990, Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usulleri, Ötüken Yay.,

İstanbul.

ÖZTÜRK, Serdar (Doç.); 1998, Kültür ve Sanat Dünyamızda Yahya Kemal,

İstanbul.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (Prof. Dr.); 2000, İslam Nasıl Yozlaştırıldı, Yeni Boyut

Yay., İstanbul.

_____ 1995, Kur'an'ın Temel Kavramları, Yeni Boyut

Yay., İstanbul.

_____ 2000, Surelerin İniş Sırasına Göre Kur'an-ı

Kerim Meali, Yeni Boyut Yay., İstanbul.

REİMER, Bennett; 1989, A Philosophy of Music Education, Northwestern

University Yay., A.B.D.

SÖZER, Vural; 1996, Müzik Ansiklopedisi, Remzi Kit., İstanbul.

Şamil İslam Ansiklopedisi, 1990, Şamil Yay., İstanbul.

T.D.V. İslam Ans., 1995, Güzel Sanatlar Mat., İstanbul.

TURA, Yalçın (Prof.); 1998, Türk Mûsikîsinin Meseleleri, Pan Yay., İstanbul.

ULUDAĞ, Süleyman (Prof. Dr.); 1992, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, Uludağ

Yay., Bursa.

YAZIR, Elmalılı Hamdi; 1995, Hak Dini Kur'an Dili (Sadeleştirilmiş şekli), Feza

Yay., İstanbul.

YILMAZ, Zeki; 1994, Türk Mûsikîsi Dersleri, Çağlar Yay., İstanbul.

YİĞİTBAŞ, M. Sadık; 1968, Dil Din ve Mûsikî, İstanbul Mat., İstanbul.

YOUNG, Percy M.; 1974, A Concise History of Music, Ernest Benn Yay., Londra.

Makale ve Tez

ÖZTÜRK, Mustafa Tahir; 1996, Kur'an-ı Kerim'de Güzellik Kavramı ve Bunun

Mûsikîye Etkisi (Lisans Bitirme Çalışması), İstanbul.

ÖZTÜRK, Mustafa Tahir; 2000, Müziksiz İslam Arayışları (Makale), İ.Ü. İlâhîyat

Fak. Dergisi, Sayı 2, İstanbul.

Basılmamış Çalışmalar

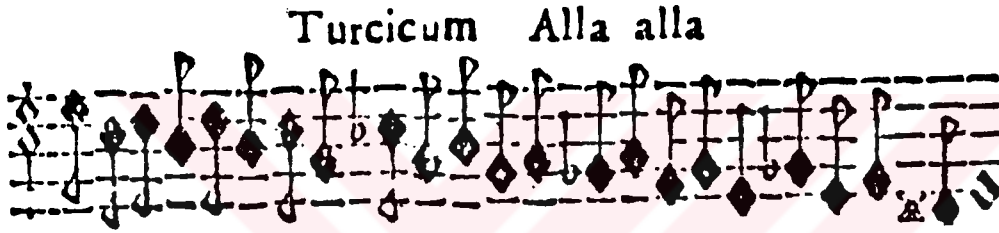
TURA, Yalçın (Prof); 1983, Dini Türk Mûsikîsi, İstanbul.

YAVAŞÇA, Alaattin (Prof. Dr.); ?, Türk Din Mûsikîsi Notları, İstanbul.

EKLER

1 Nota Örneği

Notanın yanındaki paragraf:

"Bazı Türk din adamlarının 'Allah Allah'larını bu tür parçalarda görülen dikhat çekici, alışılmadık, birbirini tutmaz, iğrenç ses aralıkları kullanarak terennüm edişlerini dinledim. Kepler uyum konusundaki incelemesinde buna [?] değinir, ama bu eserde, bunun [Türk musıkisi sistemi?], kimilerinin karşı çıktığı, diatonik olmadığına ilişkin bir düşünce yoktur."

2. Biyografiler

Sadettin Kaynak (1895-1961)

Din bilginlerinden Müderris Ali Alaeddin Efendi ile Havvâ Hanım'ın oğludur. Küçük yaşta hıfza başlamış, sesinin güzelliğiyle dikkat çekmiş, Hafız Melek Efendi, Hafız Şeyh Cemal Efendi, Kazım Uz ve neyzen Emin Yazıcı'dan dini ve din dışı eserler meşk etmiş, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gördüğü sırada askere alınmış ve 1914'de yedek subay olarak Doğu illerinde bulunmuştur. Askerlik görevini ve öğrenimini tamamlayarak önce Sultanselim, sonra Sultanahmed camilerine baş imam ve hatib olmuştur. Plaklara eserler okumaya başlamış, bu amaçla Berlin'e gitmiş, Avrupa'da dolaşmıştır. Bu arada beste yapmaya başlamış, Türk filimlerine müzik hazırlamıştır. Bilinen eserleri 300'e yaklaşmaktadır.

Bekir Sıdkı Sezgin (1936-1996)

İlk dini ve musıkî bilgilerini babası Hafız Hüseyin Efendi'den aldı. Bu eğitim esnasında Laleli Camii baş müezzini Hafız Numan Efendi, Nuri Osmaniye Camii İmamı Hafız Hasan Efendi'ye devam etti. Lise tahsili sırasında İstanbul Belediye Konservatuvarına girdi. Burada Münir Nurettin Selçuk, Nevzat Atlığ gibi isimlerle çalıştı. 1959 yılında İzmir Radyosuna girdi. 1975 yılında İstanbul'da açılan Türk Musikîsi Devlet Konservatuvarına hoca olarak atandı. İzmir Radyosundaki görevine İstanbul Radyosunda devam etti. 1981 yılında İstanbul Radyosundan emekli oldu. Ölümüne kadar Konservatuardaki görevine devam etti. Dini ve la dini çok sayıda eserleri olan Sezgin, dünyanın pek çok ülkesinde önemli konserler vermiştir.

Fevzi Mısır (1925-)

İlkokul tahsilini Adapazarı'nda yaptı. Hafızlığını burada Himmet Efendi ile tamamladı. Kur'an talimi ve hurufât için Heybeliada İmamı Hafız Ahmet Hızal'a devam etti. 1951 senesinde Büyükkada Camii imamı oldu, 1962'de Hırka-i Şerif Camii baş imamı olarak atandı. 1977'de emekli oldu. Klasik musikîyi Kemal Gürses ve Rüştü Eriç'le çalıştı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde konserlerde bulundu. Halen mevlithan olarak görev yapmaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İsmail Bülbul (1929-)

İlkokul ve ortaokul tahsilini Eskişehir’de yaptı. Dini eğitimini Hacı Hafız Mustafa Hoşgör’den aldı. İlk memurluğa Eskişehir’de başladı. Müzik kültürünü Sadettin Kaynak’a devam ederek oluşturdu. 1966’da İstanbul Camisinde müezzin kadrosuna atandı. Daha sonra görevine Eskişehir Çarşı Camiinde emekliliğine kadar devam etti.

İsmail Coşar (1950-)

Kuran-ı Kerim bilgilerini Ayasofya Camii İmamı Hafız İdris Efendi’nin talebesi Hafız Mehmet, Ahmet Rıza Efendi’den aldı. Bu sırada İmam Hatip tahsiline devam etti. Yarım bıraktığı tahsilini askerden sonra tamamladı. Ankara Merkez ve Kocatepe Camiinde müezzinlik yaptı. Müzik bilgilerini Ekrem Vural, Ahmet Hatipoğlu’ndan aldı. Halen Kocatepe Camii imamı olarak görev yapmaktadır.

Doğan Dikmen (1958-)

İlk, orta ve lise tahsilini Ankara’da yaptı. 1975 yılında Ankara Radyosu’na Kudümzen olarak başladı. Bu yıllarda Ahmet Hatipoğlu, Ekrem Vural gibi isimlerle dini musikî ve klasik musikî meşk etti. 1978’de İstanbul’da Konservatuar tahsiline başladı. Burada Bekir Sıtkı Sezgin, Alaeddin Yavaşca, Kani Karaca ve Niyazi Sayın gibi hocalarla çalıştı. 1983 yılında mezun oldu. Masterini İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptı. 1982 yılında TRT’ye ses sanatçısı olarak girdi. İ.T.Ü. T.M.D.K. ve bir çok öğretim kurumunda hocalık yaptı. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi Öğr. Gör., TRT İstanbul Radyosu ses sanatçısı ve topluluk şefi olarak görev yapmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokulu Nevzat Ayazbeyođlu İlkokulu, orta okul ve liseyi İntaş Lisesi'nde tamamladı.

1990 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümüne girdi. Buradan 1996 yılında mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Müzikoloji Yüksek Lisans Programını kazandı. 1997 yılında Yeni Boyut Yayınları tarafından yayımlanmış olan "Halkın Diliyle Yaşar Nuri" adlı çalışmanın hazırlanmasında görev aldı. 1998 yılında İstanbul Üniversitesi İlâhîyat Fakültesi'ne Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen buradaki görevine ve yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.